د. عادل شێخانی

101 پرسیار لە زانستەکانی قورئانی پیرۆز

101 Questions on the Sciences of the Holy Qur'an

زانستەکانی قورئانی پیرۆز

١٠١

پرسیار لە

زانستەکانی قورئانی پیرۆز

ناوی کتێب: ١٠١ پرسیار لە زانستەکانی قورئانی پیرۆز

ئامـــادەکردنی: عـــادل مـحـــمـد شـێـخـــانی

نەخشەسازی ناوەوە و بەرگ : زەردەشت کاوانی

پێـــوانـــــە: ٢١*١٤

چاپی یەکەم: ٢٠٢٣ز - ١٤٤٤ك

تـــــیـــراژ: ١٠٠٠

لاپـــــــەڕە: ٩٦

لەبەڕێوبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان/ هەرێمی کوردستان،

ژمارە سپاردنی (٢٦١٤) ی ساڵی (٢٠٢٣) ی پێدراوە.

زنجیرەی ١

زانستەکانی قورئانی پیرۆز

ئەویندارانی قورئان

١٠١ پرسیار لە زانستەکانی قورئانی پیرۆز

ئامادەکردنی
د. عادل محمد شێخانی

بسم الله الرحمن الرحيم

ya Haji | فێرگەی تەنیاحاجی

public channel

Description

دوای سەرکەوتنمان لە چەناڵی تەنیاحاجی بڕیارماندا فێرگەی تەنیاحاجی درووست بکەین , فێرگەیەک تایبەت بە سەدان بابەتی وەک :

- زانیاری ئاینی
- مێژووی
- نهێنی
- دەروونی
- خێزانی

کارەکانمان شایەدیمان بۆ دەدەن 💛🤍

ئێمە بناسە لە ↓
https://t.me/tanyahaji7

t.me/tanyahaji1

Invite Link

بەناوی خودای بەخشندەی میهرەبان

سوپاس‌و ستایشی بێسنوور بۆ پەروەردگاری میهرەبان؛ درودو سڵاوی پەروەردگاریش پێشکەش بە پەیامبەری ئازیزو یاران‌و خێزان‌و هەموو شوێنکەوتووانی بە ئیحسان.

خۆشەویستان‌و ئەویندارانی قورئانی پیرۆز؛ خۆشحاڵین لە نۆبەرەی پڕۆژەیەکی پیرۆزدا ئەم پەرتوکە نایابەتان پێشکەش بکەین کە ئەویش بەشی یەکەمی پڕۆژەی (زانستەکانی قورئانی پیرۆز)ە، کە بریتییە لە(١٠١)پرسیار لە کۆی(٣٠٣)پرسیار کە بە شێوەیەکی پوخت‌وئاسان‌و بە زمانی شیرینی کوردیی هەموو زانستەکانی قورئانی پیرۆزی لەخۆ گرتووە .

جێگای شانازییەکی گەورەیە بۆ ئەویندارانی قورئان؛ کە خودای گەورە یارمەتییداین بۆ ئەم پڕۆژە پیرۆزەو بەویستی خودا بەردەوام دەبین لە خزمەتی قورئانی پیرۆزدا؛ تا دوا هەناسەی تەمەن، بۆ ئەوەی هەموو موسڵمانێکی کوردزمان لە تێگەیشتنی قورئانی پیرۆزو زانستەکانی بەهرەمەند بێت.

لە خودای گەورەش داواکارین، لە ئەهلی قورئان‌و خزمەتکاری قورئانمان تۆمار بکات‌و ئەو شەرەفە گەورەیەمان پێ ڕەوا ببینێت.

ئومێدەوارین قورئان ببێتە بەهاری دڵان‌و لابەری خەمان‌و مایەی سەربەرزیی دونیاو ئاخیرەتمان.

سەرکەوتنیش تەنها لە خودای گەورەوەیە.

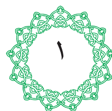
خزمەتکاری قورئان و سوننەت
عـــادل محـــــمد شێـخـــانی

بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ

الحمدلله رب العالمين وصلى الله وسلم على المبعوث رحمة للعالمين، نبينا محمد وعلى آله وصحبه وسلم.

"خۆشه‌ویستان ئه‌مه پڕۆژه‌ی(١٠١)پرسیاره، وه‌كو قۆناغی یه‌كه‌م له زانسته‌كانی قورئاندا، هه‌موو پرسیارێك وه‌ڵامه‌كه‌ی ئاماده‌كراوه، وه‌كو پڕۆژه‌یه‌ك ڕایده‌گه‌یه‌نین‌و قۆناغه‌كانی تریشی به‌دوادا دێت.

هه‌وڵده‌ده‌ین به‌ویستی خودای گه‌وره هه‌موو زانسته‌كانی قورئان له‌سێسه‌دوسێ پرسیاردا كۆبكه‌ینه‌وه قۆناغی یه‌كه‌میش به سه‌دویه‌ك پرسیار ده‌ستپێده‌كه‌ین.

١ پێناسه‌ی زانسته‌كانی قورئان چییه؟ مه‌به‌ستمان له زانسته‌كانی قورئان چییه ؟

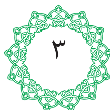
و- زانسته‌كانی قورئان ناوه بۆ ئه‌و زانسته‌ی كه كۆمه‌ڵێك باسی گشتیی‌و گرنگی له‌خۆی گرتووه كه په‌یوه‌سته به‌قورئانی پیرۆزه‌وه له ڕه‌هه‌ندی جیاوازه‌وه، یاخود له كۆمه‌ڵێك بواری جیاواز كه هه‌ر بوارێك له‌م بوارانه‌دا زانستێكی سه‌ربه‌خۆیه‌و ده‌توانین بڵێین زانسته‌كانی قورئان ناوه بۆ زانستێك كه كۆمه‌ڵێك بابه‌تی گشتی له‌خۆی گرتووه كه په‌یوه‌سته به بواره‌كانی قورئانی پیرۆزه‌وه كه ده‌كرێت هه‌ر بوارێك له‌م بوارانه‌دا زانستێكی سه‌ربه‌خۆ بێت .

٢ (پێناسەی) قورئانی پیرۆز چییە؟

و ــ قورئان وتەی خودای پەروەردگارە کە دابەزیوە بۆ پێغەمبەرمان محمد(ﷺ)ئەم قورئانە موعجیزەیە بە لەفزەکانی(دەربڕینەکانی) خودای پەروەردگار بەقورئانی پیرۆز هەموو جیهانی بە (مرۆو جنۆکە) ەوە دەستەوەستان کردووە کە بتوانن تەنها ئایەتێك لەو قورئانە، یان بەشێکی کەم لەم قورئانە دابنێن، ئەم قورئانە مرۆڤ بە خوێندنەوەی پاداشت وەردەگرێتو لە نوێژا دەخوێندرێتەوەو بۆ ئێمە نەقڵ کراوەو گوێزراوەتەوە بە تەواتوور.

(تەواتوریش)پێناسەی خۆی هەیە ئەویش بریتییە لەوەی کە ڕیوایەتەکانی(گێڕانەوەکان)ی قورئانی پیرۆز کۆمەڵێکی زۆر لە سەحابەو تابعین (هاوەڵانوشوێنکەوتوان) ڕیوایەتیان کردووە (گێڕاویانەتەوە)کە ژمارەکە ئەوەندە زۆرە، مەحاڵە ئەو گێڕانەوەیە درۆی تێدابێتو نووسراوەتەوە لە قورئانەکانی بەردەستماندا کە دەستپێدەکات بە سورەتی(الفاتحە)و کۆتایی پێدێت بە سورەتی(الناس).

٣ جیاوازیی چییە لەنێوان قورئانی پیرۆزو فەرموودەی قودسیدا؟

یەکەم: خودای گەورە تەحەددای مرۆڤو جنۆکەی کردووە بەوەی کە دەستەوەستان دەبن بەرامبەر بەوەی کە بتوانن ئایەتێك لە قورئانی پیرۆز، یان سورەتێك لە قورئان یان قورئانێکی وا بنووسنەوە، یان دایبنێن لە کاتێکدا کە لەکاتی دابەزینی قورئانی پیرۆزدا عەرەب لە لوتکەی ڕەوا

نبێژیی‌وزمانزانیی‌وزمانپاراوییدابوون، بەڵام ئەو تەحەددایە(ڕکابەرییە) لە(فەرموودەی قودسیدا)نەکراوە، واتە: دەکرێت کەسێك ئەگەر شتێکی وا بکات‌و شتێك بنووسێت لە فەرموودەی قودسییەوە نزیك بێت لە ڕووی وشەوە، ئەوە مانای ئەوەنییە کە بتوانێت ئەو ئیعجازە بشکێنێت، نەخێر خودای گەورە تەنها فەرموویەتی ئێوە ناتوانن لە ئینس‌و لە جن(مرۆڤ‌و جنۆکە)قورئانێك دابنێن نەك (فەرموودەی قودسیی) .

دووەمیان: قورئان هەمووی گواستراوەتەوە بۆ ئێمە بە تەواتور واتە: (ڕێگاکانی گێڕانەوەی زۆرن)، بەڵام فەرموودەی قودسیی، جاری واهەیە یەك هاوەڵ، یاخود دوو هاوەڵ گێڕاویانەتەوە، کەواتە: قورئان گێڕدراوەتەوە بە«تەواتور»بەڵام فەرموودەی قودسیی موتەواتر(فرە ڕێگا)نییە، هەروەها ئەوەی کە نکۆڵی لە(بەڕاستدانان)ی قورئان بکات، یان نکۆڵی پیتێکی قورئان بکات پێی(کافر)بێباوەڕ دەبێت، چونکە هەمووی جێگیرە، ئایەتێکمان نییە صحیح(ڕاست‌و دروست) بێت، یاخود ئایەتێك زەعیف(لاواز)بێت، بەڵام فەرموودەی قودسیی، وەکو فەرموودەی ئاسایی تیایەتی زەعیفە(لاوازە)تیایەتی صحیحە (ڕاست‌و دروستە)و تیایەتی سابت (سەلمێنراو)نییە ئەوەی کە ئینکاری (دژایەتیی‌و بەڕاستنەزانین)ی فەرموودەی قودسیی بکات بە مەرجێك موتەواتر نەبێت پێی کافر نابێت.

سێیەمیان: قورئان لەفزومەعنای(وشەو واتای)لەخودای پەروەردگارەوەیە واتە: دەقی ئایەتەکەو ماناکەشی خودای گەورە خۆی ئەو قورئانەی فەرمووە، واتە: بە لەفزی لەلایەن خودای پەروەردگارەوەیەو مانای لەلایەن خودای گەورەوەیە، بەڵام(فەرموودەی

قودسیی)دەخرێتە پاڵ خودای پەروەردگار کەواتە: سەرەکییەکەی لە خودای گەورەوەیەو دەخرێتە پاڵ پێغەمبەری خودا(ﷺ)وەك ئەوەی کە خەبەری(هەواڵی)پێداوەو پێی ڕاگەیاندوە، ئەو دەقەی لە خودای گەورەوە گێڕاوەتەوە کە« بەسرووش »بۆی هاتبێت، یان ڕاستەوخۆ لە خودای پەروەردگارەوە، لەبەر ئەوە لە فەرموودەی قودسییدا دەوترێت پێغەمبەری خودا ئەفەرمووێت(ﷺ)خودا وای فەرمووە گێڕانەوەکە لەلایەن پێغەمبەری خوداوەیە(ﷺ)و مەرجیش نییە دەقاودەق وەك قورئان لە خودای گەورەوە بێت، بەڵام واتاکەیو داڕشتنەکەی لەلایەن خودای پەروەردگارەوەیە، بەڵام وەك قورئانی پیرۆز بەم شێوەیە خودای گەورە فەرموویەتی ڕاگوێزراوە بۆ پێغەمبەری خۆمان(ﷺ)لە ڕێگای جبریلەوە(علیە السلام)ئەویش بەئێمەی فەرمووە هیچ گۆڕانکارییەکی تێدانییە.

چوارەمیان: قورئان حەرامە بەواتا بیگێڕیتەوە، یان بیخوێنیتەوە، مەبەست لە گێڕانەوەی قورئان بەواتا، بریتییە لەو گێڕانەوەیەی کە خۆت بڵێیت خودای گەورە دەفەرمووێت: بۆ نموونە ئایەتێك دەهێنیتەوە بە ماناکەی باسی دەکەیت نەخێر دەبێت قورئان بە دەربڕینی خۆی بخوێنرێتەوە، خودای گەورە دەفەرمووێت: (قُلْ هُوَ ٱللَّهُ أَحَدٌ)، نابێت بڵێیت: خودای گەورە دەفەرمووێت: إن الله واحد، خۆ هەمان واتاو مانا دەبەخشێت، بەڵام لەبەر ئەوەی حەڕامە(قەدەغەو تاوانە)قورئان بەواتا بگێڕدرێتەوە بۆیە دروست نییە بەم شێوازە، بەڵام لە(فەرموودەی قودسی)دا دروستە.

پێنجەمیان: قورئانی پیرۆز ڕێنووس و نووسین(رسم)ی تایبەت بە خۆی هەیە، قورئان ڕێنووسی تایبەتی خۆی هەیە کە پێی دەڵێن ڕەسمی

موصحەف بۆ نموونە وشەی(الصلوت)واوەکە ئەلفی مەقصورەی لەسەرە، یان وشەی زەکات، وەکو نووسراوە(الزکوة)قورئان ڕێوڕەسمی خۆی هەیە لە نووسیندا، بەڵام فەرموودەی قودسیی وانییە بەشێوەی ئاسایی دەنووسرێت، چۆن فەرموودەکانی پێغەمبەری خودا(ﷺ) دەنووسرێت بەئاسایی ئەمەش بەهەمان شێوە، هەموو ڕستەیەکی قورئانی پیرۆز جیاکراوەتەوە بە نیشانەیەك پێی دەوترێت ئایەت‌و کۆمەڵێك ڕستەش لە قورئاندا پێی دەوترێت سورەت، بەڵام لە (فەرموودەی قودسیی)شتی وامان نییە لە حدیثی قودسییدا ناوترێت ئایەت، ئایەت‌و سورەتی نییە.

شەشەمیان: مەشروع‌و سوننەتەو لای هەندێك لەزانایان واجبە لەکاتی خوێندنەوەی قورئانی پیرۆزدا بڵێین(أعوذ بالله من الشیطان الرجیم)و(بسم الله الرحمن الرحیم)بکەین بەهەمان شێوە لەسەرەتای سورەتەکانیشدا، بەڵام لە حدیثی قودسییدا ئەم کارە مەشروع نییەو نە سوننەتەو نە واجبیشە.

حەوتەمیان: قورئـــان موتەعەببەدە بە خـــوێندنەوەی، واتە: لە نوێـژدا دەیخوێنینەوە، بەڵام ناتوانین لەبری قورئانی پیرۆز لە نوێژدا فەرموودەی قودسیی بخوێنینەوە.

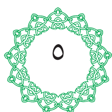
ئەم فەزڵ‌و گەورەییەی کە لە قورئاندا هەیە ئەویش ئەوەیە کە لە هەموو پیتێکی قورئانی پیرۆزدا(دە)چاکەت بۆ دەنووسرێت بۆ هەموو پیتێکی قورئان یەك چاکە بۆ دەنووسرێت تا(دە)تاوەکو حەوسەد تەنها لە قورئانی پیرۆزدا هەیە، بەڵام ئەم خێرە لە فەرموودەی قودسییدانییە، واتا تەنها خوێندنەوەکەی بێ تێگەیشتن پاداشتت نییە تیایدا، بەڵکو ئەو

پاداشته ته‌نها له قورئاندا هه‌یه پیتێكی به چاكه‌یه‌كه، چاكه‌ش یه‌ك به‌ده‌یه ،یان یه‌ك به حه‌وسه‌ده، به‌ڵام فه‌رمووده‌ی قودسیی ئه‌و فه‌زڵه‌ی تێدانییه ئه‌مه جیاوازییه‌كانی نێوان قورئانی پیرۆزو فه‌رمووده‌ی قودسییبوو.

٤

ئه‌و بابه‌تانه چین كه ئێمه كه له زانسته‌كانی قورئاندا ده‌یخوێنین ؟

و- بابه‌ته‌كانی زانستی قورئانی پیرۆز بریتییه له چۆنییه‌تیی دابه‌زینیی قورئانی پیرۆز، وه‌ك هۆكاری دابه‌زینی قورئان، كۆكردنه‌وه‌ی قورئان، تایبه‌تمه‌ندییه‌كانی قورئان، مافی قورئان‌و خوێندنه‌وه‌ی، دابه‌زاندنی قورئان به چه‌ند زار(لهجة)یه‌ك له زاره‌كانی زمانی عه‌ره‌بی، هه‌روه‌ها ته‌فسیری قورئان‌و ناساندنی لابه‌رو لابراوه(ناسخ‌و منسوخ)هه‌روه‌ها سوره‌تی مه‌ككیی‌ومه‌ده‌نیی«السور المكية والمدنية»و هه‌روه‌ها بابه‌تی ئایه‌ته گشتییه‌كان‌و ئایه‌ته تایبه‌ته‌كان(العام والخاص)و ئه‌مانه‌ش چه‌ند بابه‌تێكن له‌بابه‌ته‌كانی زانستی قورئان .

٥

به‌رهه‌می زانسته‌كانی قورئـــان چییه‌و مرۆڤ چی سوودێك له فێربوونی زانسته‌كانی قورئان وه‌رده‌گرێت ؟

و- یه‌كه‌م: له ڕێگای زانستی قورئانه‌وه ئێمه له ماناكانی قورئانی پیرۆز تێده‌گه‌ین‌و فێری ته‌فسیری(واتای) قورئان ده‌بین.

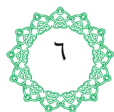
دووه‌م: ده‌توانین دیفاع(پارێزگاریی) له قورئان بكه‌ین ڕه‌دی(به‌رپه‌رچی) گومان‌و شوبهات بده‌ینه‌وه.

سێیه‌م: بۆ ئه‌وه‌ی قورئان بناسین، وه‌كو خۆی، یان قورئان چۆن

دابه‌زیوه لوغه‌تی قورئان‌و ئیعجازی قورئان هه‌موو ئه‌م بابه‌تانه له زانستی قورئاندا ده‌خوێندرێت.

چواره‌میان: له ڕێگای زانستی قورئانه‌وه ده‌زانین چ هه‌وڵێك دراوه‌و چ ماندووبوونێك پێشكه‌شكراوه له‌لایه‌ن زانایانی موسڵمانه‌وه بۆ خزمه‌تكردنی قورئان، كه ئه‌و هه‌موو ته‌فسیره‌مان هه‌یه ئێمه پێی ئاشنا ده‌بین له ڕوونكردنه‌وه‌ی قورئانی پیرۆزو ڕوونكردنه‌وه‌ی ئه‌حكامی قورئان(یاساكانی قورئان)له ڕێی زانستی قورئانه‌وه هه‌موو ئه‌مانه فێر ده‌بین.

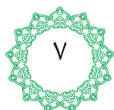
پێنجه‌میان: ئه‌و گرفتانه‌ی بۆمان دروست ده‌بێت له تێگه‌یشتنی قورئان یاخود له‌نێوان دوو ئایه‌تدا كه وا گومان ده‌به‌ین دژایه‌تییه‌ك بوونی هه‌یه، یان له‌لایه‌ن دووژمنانی قورئانه‌وه گومان دروست ده‌كرێت، ده‌توانین هه‌موو ئه‌م گرفتانه له ڕێگای فێربوون‌و شاره‌زابوون له زانسته‌كانی قورئانه‌وه چاره‌سه‌ر بكه‌ین‌و به‌رپه‌رچی هه‌موو گومانێك بده‌ینه‌وه‌و بزانین هه‌رگیز له‌نێوان ئایه‌ته‌كانی قورئاندا پێچه‌وانه‌و دژیه‌كییه‌ك بوونی نییه، به‌ڵكو ئه‌وه ئێمه‌ین كه له ماناكه‌ی نه‌گه‌یشتوین بۆیه ده‌ڵێین وامان گومان ده‌برد، لێره‌وه بۆمان ده‌رده‌كه‌وێت كه هیچ پێچه‌وانه‌یه‌ك له‌نێوان ئایه‌تێك‌و ئایه‌تێكی دی دا نییه .

٦ ئایا زانسته‌كانی قورئان ناوی دیكه‌ی هه‌یه ؟

وــ به‌ڵێ، هه‌ندێك جار پێی ده‌گوترێت زانسته‌كانی ته‌فسیر، یان ده‌وترێت ئوسوڵی ته‌فسیر، هه‌ر چه‌نده ئه‌م سێ زانسته(زانستی قورئان،

زانستی تەفسیر، ئوسوڵی تەفسیر، مەنهەجی موفەسسیرین)ئەم چەند زانستە پەیوەندییان زۆر بەیەکەوە چڕە، کۆمەڵێك زانستی تێکهەڵکێشن بەیەکەوە بۆیە زۆرجار ئەم زانستانە دەچێتە ژێر سایەی زانستەکانی قورئانی پیرۆزەوە .

٧ ئەم زانســتانە لەچییەوە سەرچــاوەیان وەرگرتووەو لــە کوێوە وەرگیراون؟

وـــ ئەم زانستانە وەرگیراون لە قورئانی پیرۆز خۆیەوە، پاشان لە سوننەتی پێغەمبەری خودا(ﷺ)خۆی، پاشان لە وتەو لە ئاثاری سەحابەو تابعینەوە.

٨ حوکمی فێربوونی ئەم زانستانە چییە؟ ئایا فەرزی عەینە، یان فەرزی کیفایەتە ؟

وـــ بێگومان فەرزی کیفایەتە فەرزی عەین نییە، زانستخوازان(طلبة العلم)هەڵدەستن بە فێربوونی ئەم زانستە بۆ ئەوەی بڵاوی بکەنەوە، تا کەسانێك هەبن شارەزای زانستی قورئان بن بۆ ئەوەی خزمەتی قورئانی پیرۆزی پێ بکەن.

٩ جیاوازیی نێوان وشەی مصحف (موسحەف) لەگەڵ قورئــــاندا چـــییە ؟

وـ مصحف بریتییە لەو پەڕاوەی کە قورئانی پیرۆزی تیادا نووسراوەتەوە، وەکو وتمان دەستپێدەکات بە سورەتی(الفاتحة)کۆتایی پێ دێت بە سورەتی(الناس)، بەڵام «قورئان» بریتییە لە ناوێك بۆ کەلامی خودای

په‌روه‌ردگار(وته‌ی خودای باڵاده‌ست)بێگومان وته‌ی خودایه ئه‌وه‌ی كه نووسراوه‌ته‌وه له مصحف، یان نه‌نووسراوه‌ته‌وه یان كه كه‌سێك له‌به‌ریش بیڵێ پێی ده‌ڵێن: قورئان، كه‌واته مصحف بریتییه له كتێبه‌كه ئه‌و په‌ڕاوه‌ی كه تیایدا نووسراوه‌ته‌وه‌و قورئانیش بریتییه له‌و(وته‌و) كه‌لامه‌ی كه تیایدا نووسراوه‌ته‌وه كه‌لامه‌كه پێی ده‌وترێت قورئان‌و په‌ڕه‌كانی كتێبه‌كه‌ش پێی ده‌وترێت(مصحف).

زانسته‌كانی قورئـــان چـۆن دروســـتبوون و به‌چه‌ند قۆنــاغدا تێپه‌ڕیون ئه‌م زانستانه چۆن گه‌یشتۆته ده‌ستی ئێمه ؟

و- سه‌ره‌تاو قۆناغی یه‌كه‌می: زانسته‌كانی قورئانی پیرۆز بریتیبووه له وه‌رگرتنی ڕوو به ڕوو له زاره‌وه بۆ زار، یاخود بڵێین به‌سه‌ر زاره‌كیی(شفوی)وه‌رگیراوه(هاوه‌ڵان)له نێوان خۆیاندا باسیان كردووه له‌سه‌ره‌تای سه‌رده‌می هاوه‌ڵانه‌وه چه‌ند هاوه‌ڵێك به‌ناوبانگبوون به‌وه‌ی كه له ته‌فسیری قورئاندا ناوداربوون له‌وانه« عبدالله بن عباس»، «عبدالله بن مسعود»هتد، ئه‌مانه شاره‌زابوون‌و باسیان كردووه ته‌فسیری قورئانیان بۆ خه‌ڵك ڕوون كردۆته‌وه‌و ئه‌وانیش قوتابییان هه‌بووه، وه‌كو «مجاهد، عكرمة، سعيد بن جبير، عطاء بن أبي رباح ......» هه‌موو ئه‌مانه تابیعینن له زانستی قورئانی پیرۆزدا شاره‌زاییان هه‌بووه و قوتابی «ابن عباس» بوون له ته‌فسیردا .

قۆناغی دووه‌م: ده‌ست كراوه به نووسینه‌وه، ئێمه له كتێبه‌كانی حدیثدا كتاب التفسیر هه‌یه وه‌ك: (كتاب التفسير) له(صحیحی بخاری) (كتاب التفسير)مان هه‌یه له(صحیحی مسلم)له سونه‌نه‌كانیش هه‌روا دواتر ده‌ست كراوه به ته‌فسیر، وه‌كو ته‌فسیری(الطبري-ابن كثير)

قۆناغی سێیەم: بریتییبووە لەوەی کە تەفسیر بەشێوەیەکی سەربەخۆ نووسراوەتەوە، یان زانستی قورئان سەربەخۆ نووسراوەتەوە جاری وا هەبووە تایبەتبووە بە زانستی قورئان، جاری وا هەبووە چەند جۆرێك لە زانستی قورئان لە کتێبێکدا.

قۆناغی چوارەم: کە ئێستایە، لە ئێستاشدا کتێب زۆربووە بە سەدەها کتێبمان هەیە لە زانستەکانی قورئان لە نێوان کتێبی بچووكو کتێبی فراوانترو جاری وا هەیە چەند مەسائیلێکی تایبەت لە کتێبێکدا باسکراوەو لە ئێستادا زۆر بەقوڵتر لە زانستەکانی قورئاندا کتێبو نووسینمان هەیە.

ناودارترین ئەو کتێبانە چین کە لە زانستی قورئاندا زۆر ناودارن ؟

وــ کۆمەڵێك کتێبمان هەیە کە دەتوانین بڵێین مەوسوعاتن لە زانستەکانی قورئانی پیرۆزدا یەکێك لەوانە کتێبی« البرهان في علوم القران » للإمام بدرالدين الزركشي« کە لەم کتێبەدا باسی چلوحەوت جۆری کردووە لە واتای زانستەکانی قورئان، دووەم کتێبی« الإتقان للإمام جلال الدين السيوطي» کە لەم کتێبەدا هەشتا جۆری لە زانستەکانی قورئان باسی کردووەو یەکێکە لە فراوانترین کتێبەکانی زانستەکانی قورئان، ئیمامی (الزركشي)هاتووە چلوحەوت بابەتی باسکردووە لە زانستی قورئاندا ئەم هاتووە کردوویەتی بەهەشتا بابەت، دوای ئەویش کتێبی«مناهل العرفان للشيخ محمد عبدالعظيم الزرقاني»ئەم سێ کتێبە لە کتێبە بەناوبانگەکانن لە زانستەکانی قورئانی پیرۆزدا، دوای ئەویش کتێبی

دیان زۆرن، به‌ڵام ئه‌م سێ كتێبه له هه‌موویان به‌ناوبانگترن، وه‌ك: كتێبی (مباحث في علوم القرآن للشيخ صبحي الصالح)و (مباحث في علوم القرآن للشيخ مناع القطان)دوای ئه‌وه‌ش ئه‌مڕۆ ناوه‌ندێكی تایبه‌ت هه‌یه به زانستی قورئان‌و ته‌فسیر كه ناوه‌ندی ته‌فسیره(مركز التفسير)ده‌یه‌ها كتێبیان له‌م بابه‌ته هه‌یه بابه‌ته‌كانی زانستی قورئانیان چاپكردووه.

١٢ سرووش مانای چییه له زمان‌و زاراوه‌دا ؟

و- له‌زمانی عه‌ره‌بیدا وشه‌ی«سرووش»به مانای ڕاگه‌یاندن دێت به‌نهێنیی‌و به‌خێراییی، به‌ڵام له شه‌رعدا وه‌كو زاراوه‌یه‌كی شه‌رعیی له زانستی قورئاندا بریتییه له ڕاگه‌یاندنی خودای په‌روه‌ردگار بۆ یه‌كێك له پێغه‌مبه‌ره‌كانی(عليه السلام)به حوكمێكی شه‌رعیی به‌شێوه‌ی نهێنیی‌و خێرا، وه‌كو چۆن خودای په‌روه‌ردگار له ڕێگای جیبریله‌وه (عليه السلام)سرووشی خۆی ناردووه به ئه‌حكامه شه‌رعییه‌كان بۆ پێغه‌مبه‌ری خۆمان محمد(ﷺ)به‌شێوه‌یه‌كی خێراو نهێنیی.

١٣ جۆره‌كانی سرووش له ڕووی زمانه‌وانییه‌وه چیین ؟

و- پێنج جۆر سرووشمان هه‌یه كه له ڕووی زمانه‌وانییه‌وه پێی ده‌گوترێت سرووش:

یه‌كه‌میان: ئیلهامی خودایی كه ئیلهام (په‌یام، نیگا) یه‌كی خوداڕسك(فطری)ه، بۆ مرۆڤه‌كان كه خودای گه‌وره ئیلهام ده‌به‌خشێت به‌هه‌ندێك له مرۆڤه‌كان، هه‌روه‌ك چۆن ئیلهامی نارد بۆ دایكی پێغه‌مبه‌ر

موسا(عليه السلام) (وَأَوۡحَيۡنَآ إِلَىٰٓ أُمِّ مُوسَىٰٓ أَنۡ أَرۡضِعِيهِۖ فَإِذَا خِفۡتِ عَلَيۡهِ فَأَلۡقِيهِ فِي ٱلۡيَمِّ وَلَا تَخَافِي وَلَا تَحۡزَنِيٓۖ إِنَّا رَآدُّوهُ إِلَيۡكِ وَجَاعِلُوهُ مِنَ ٱلۡمُرۡسَلِينَ)القصص/٧.

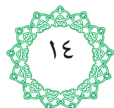
دووەمیان: ئیلهامی غەریزیی(نیهاد، نەژاد)یی بۆ ئاژەڵەكان خودای گەورە فێریان دەكات بە(ئیلهامو نیگا)ی خۆی كە بتوانن كاروباری خۆیان بەڕێوەبەرن، وەك: چۆن سرووشی ناردووە بۆ هەنگ، خودای گەورە دەفەرمووێت (وَأَوۡحَىٰ رَبُّكَ إِلَى ٱلنَّحۡلِ أَنِ ٱتَّخِذِي مِنَ ٱلۡجِبَالِ بُيُوتًا وَمِنَ ٱلشَّجَرِ وَمِمَّا يَعۡرِشُونَ) النحل/٦٨.

سێیەمیان: فەرمانی خودایی بۆ دروستكراوە بێگیانەكان جگە لە مرۆڤو ئاژەڵ، وەكو سرووشی خودای باڵادەست بۆ ئاسمان كە دەفەرمووێت (فَقَضَىٰهُنَّ سَبۡعَ سَمَٰوَاتٖ فِي يَوۡمَيۡنِ وَأَوۡحَىٰ فِي كُلِّ سَمَآءٍ أَمۡرَهَاۚ وَزَيَّنَّا ٱلسَّمَآءَ ٱلدُّنۡيَا بِمَصَٰبِيحَ وَحِفۡظٗاۚ ذَٰلِكَ تَقۡدِيرُ ٱلۡعَزِيزِ ٱلۡعَلِيمِ) فصلت /١٢.

چوارەمیان: ئاماژەی خێرا بە یەكێك لە ئەندامەكان، وەكو چۆن فەرمانی بە پێغەمبەر زەكەریا(عليه السلام)كرد كە سێ ڕۆژ بەڕۆژوو بێت، لەگەڵ گەلەكەی قسە نەكات، بەڵكو بە ئیشارەت(هێماو ئاماژە) پێی وتن كە ئەم قسە ناكاتو بە ئاماژە داوای لێكردن كە تەسبیحی(یادو زیكری) خودای گەورە بكەن بەیانییو ئێوارە، تاوەكو ئەو سێ ڕۆژە تەواو دەبێت، خودای گەورە دەفەرمووێت(فَخَرَجَ عَلَىٰ قَوۡمِهِۦ مِنَ ٱلۡمِحۡرَابِ فَأَوۡحَىٰٓ إِلَيۡهِمۡ أَن سَبِّحُواْ بُكۡرَةٗ وَعَشِيّٗا) مريم/١١.

پێنجەمیان: وەسوەسەو ختوورەی شەیتان كە بۆ پێڕی خۆیو هەوادارانی خۆی دروستی دەكات، بەڵام ئەوە وەحییە لە شەیتانەوە، خودای گەورە

ده‌فه‌رموویت (وَلَا تَأۡكُلُواْ مِمَّا لَمۡ يُذۡكَرِ ٱسۡمُ ٱللَّهِ عَلَيۡهِ وَإِنَّهُۥ لَفِسۡقٞۗ وَإِنَّ ٱلشَّيَٰطِينَ لَيُوحُونَ إِلَىٰٓ أَوۡلِيَآئِهِمۡ لِيُجَٰدِلُوكُمۡۖ وَإِنۡ أَطَعۡتُمُوهُمۡ إِنَّكُمۡ لَمُشۡرِكُونَ) الأنعام /١٢١.

١٤ سرووش له‌زاراوه‌ی شه‌رعییدا چه‌ند جۆری هه‌یه ؟

و- سرووشی شه‌رعیی(چوار)جۆری هه‌یه هه‌موو جۆره‌كانیشی ته‌نها بۆ پێغه‌مبه‌رانه.

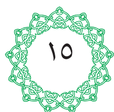
یه‌كه‌میان: خه‌وبینینی ڕاست‌و دروسته؛ چونكه خه‌وی پێغه‌مبه‌ران سرووشه‌و له خوداوه‌یه به‌هیچ شێوه‌یه‌ك شه‌یتان ناتوانێت له خه‌ودا بچێته خه‌یاڵ‌و خه‌وی پێغه‌مبه‌ران، بۆیه ئه‌و خه‌وه‌ی كه پێغه‌مبه‌ران ده‌یبینن حه‌ق‌و ڕاستییه، وه‌ك چۆن له(صحیح البخاری)دا هاتووه، كه دایكه عائیشه(سه‌لامی خودای لێ بێت)ده‌فه‌رموویت: سه‌ره‌تای ده‌ستپێكردنی پێغه‌مبه‌رایه‌تی پێغه‌مبه‌ر چیببووه؛ ئه‌ویش خه‌ونی ڕاست‌و دروستبووه پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)هه‌ر خه‌وێكی بینیبوایه، وه‌كو به‌ره‌به‌یان ده‌هاته دی‌و ده‌فه‌رموویت:(أَوَّلُ مَا بُدِئَ بِهِ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مِنَ الْوَحْيِ الرُّؤْيَا الصَّالِحَةُ فِي النَّوْمِ، فَكَانَ لاَ يَرَى رُؤْيَا إِلاَّ جَاءَتْ مِثْلَ فَلَقِ الصُّبْحِ).

دووه‌میان: ئاخاوتنی خودای په‌روه‌ردگاره له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ران به‌بێ نێوه‌ند، به‌ڵام له‌ودیوی په‌رده‌وه.

سێیه‌میان: ئه‌و(نیگا- په‌یام)ئیلهامانه‌ی كه خودای گه‌وره ده‌یبه‌خشێت به پێغه‌مبه‌ران، یاخود ده‌یخاته دڵی پێغه‌مبه‌رانه‌وه كه ئه‌و شته بڵێن

ئیلهامی پێغەمبەرانە بۆ دڵی پێغەمبەران(علیهما السلام).

چوارەمیان: سرووشی ئاشکرا کە لە ڕێگای پەیامنێری خودای گەورەوە کە جبریلە(علیه السلام) بۆ پێغەمبەران، بەڵگەشمان لەسەر ئەم جۆرەیان ئەوەیە کە خودای گەورە دەفەرموویێت(وَمَا كَانَ لِبَشَرٍ أَن يُكَلِّمَهُ ٱللَّهُ إِلَّا وَحْيًا أَوْ مِن وَرَآيِ حِجَابٍ أَوْ يُرْسِلَ رَسُولًا فَيُوحِىَ بِإِذْنِهِۦ مَا يَشَآءُ ۚ إِنَّهُۥ عَلِىٌّ حَكِيمٌ) الشوری/٥١.

١٥ حاڵەتەکانی هاتنە خوارەوەی سرووش بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ) چۆن بووە چەند حاڵەتی هەبووە ؟

و- هاتنی جیبریل(علیه السلام)بۆ لای پێغەمبەری خودا(ﷺ) بەسرووش دوو شێوەی هەبووە:

یەکەمیان: پێغەمبەری خودا(ﷺ)گوێی لەدەنگی جبریلبووە(علیه السلام)وەکو دەنگی زرەی زنگوڵەیەك، یان وەکو زنجیرێك کە چۆن بەردەبێتەوە بەسەر بەردێکدا بەم شێوەیە بۆ لای پێغەمبەری خودا(ﷺ) هاتووە خودای گەورە ئەوەی کە ویستوویەتی بە ئیلهام ناردوویەتی بۆ پێغەمبەر(ﷺ)دوای ڕۆیشتنی جیبریل(علیه السلام)و لاچوونی ئەم دەنگە پێغەمبەری خودا(ﷺ)ئیدی ئەو سرووشەی کە بۆی هاتووە لەبەری کردووەو تێگەیشتووەو گەیاندوویەتی بە هاوەڵان.

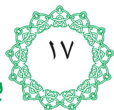
دووەمیان: جیبریل(علیه السلام)لەسەر شێوەی مرۆڤ هاتووە، زۆرجار لەسەر شێوەی دوحیەی کلبی، یان لە شێوەی ئەعرابیەك هاتووە.

پاشان هاوه‌ڵان نه‌یانزانیوه ئه‌وه‌ی كه له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ری خودایه(ﷺ) جبریله، وه‌كو چۆن له ڕووداوی(حدیثی جیبریل)دا، پێشتر وایانزانیوه ئه‌مه ئه‌عرابیه‌كه (عاره‌بێكی ده‌شته‌كییه) یاخود «دیحیه‌ی كه‌لبییه»چونكه زۆرجار جیبریل(علیه السلام)له‌سه‌ر شێوه‌ی ئه‌و هاتووه بۆ لای پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)به‌ڵگه‌شمان بۆ ئه‌م دوو شێوازه ئه‌و فه‌رمووده‌یه‌یه كه(ئیمامی بوخاریی) گێڕاویه‌تییه‌وه له سه‌حیحه‌كه‌یدا كه له گێڕانه‌وه‌ی دایكه عائیشه‌یه(سه‌لامی خودای لێ بێت)كه ده‌فه‌رمووێت(عن عَائِشَةَ أُمِّ الْمُؤْمِنِينَ رَضِيَ اللهُ عَنْهَا أَنَّ الْحَارِثَ بْنَ هِشَامٍ رَضِيَ اللهُ عَنْهُ سَأَلَ رَسُولَ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ يَا رَسُولَ اللهِ كَيْفَ يَأْتِيكَ الْوَحْيُ فَقَالَ رَسُولُ اللهِ صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ أَحْيَانًا يَأْتِينِي مِثْلَ صَلْصَلَةِ الْجَرَسِ- وَهُوَ أَشَدُّهُ عَلَيَّ- فَيُفْصَمُ عَنِّي وَقَدْ وَعَيْتُ عَنْهُ مَا قَالَ، وَأَحْيَانًا يَتَمَثَّلُ لِيَ الْمَلَكُ رَجُلاً فَيُكَلِّمُنِي فَأَعِي مَا يَقُولُ).

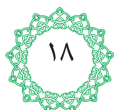
ئه‌و ئایه‌تانه چین كه سه‌باره‌ت به‌وه‌ی كه قورئانی پیرۆز هه‌مووی به‌جارێك دابه‌زیبێت بۆ ئاسمانی یه‌كه‌م دواتریش بۆلای پێغه‌مبه‌ری خودا (ﷺ)؟

و- به‌ڵگه‌مان ئه‌م چه‌ند ئایه‌تانه‌ن كه خودای گه‌وره ده‌فه‌رمووێت: (إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةٖ مُّبَٰرَكَةٍۚ إِنَّا كُنَّا مُنذِرِينَ)الدخان/٣، هه‌روه‌ها ده‌فه‌رمووێت (إِنَّآ أَنزَلۡنَٰهُ فِي لَيۡلَةِ ٱلۡقَدۡرِ) القدر/١، هه‌روه‌ها ده‌فه‌رمووێت(شَهۡرُ رَمَضَانَ ٱلَّذِيٓ أُنزِلَ فِيهِ ٱلۡقُرۡءَانُ هُدٗى لِّلنَّاسِ وَبَيِّنَٰتٖ مِّنَ ٱلۡهُدَىٰ وَٱلۡفُرۡقَانِۚ)البقرة /١٨٥.

١٧

ئەو ئایەتانە چین کە باس لە دابەزینی قورئـــانی پیرۆز دەکەن بەشێوەی پارچە پارچە، یاخود بەش بەش بەپێی ڕووداوەکان ؟

و- خودای گەورە دەفەرموویت(وَقُرۡءَانًا فَرَقۡنَٰهُ لِتَقۡرَأَهُۥ عَلَى ٱلنَّاسِ عَلَىٰ مُكۡثٖ وَنَزَّلۡنَٰهُ تَنزِيلٗا)الإسراء/١٠٦، هەروەها دەفەرموویت(وَقَالَ ٱلَّذِينَ كَفَرُواْ لَوۡلَا نُزِّلَ عَلَيۡهِ ٱلۡقُرۡءَانُ جُمۡلَةٗ وَٰحِدَةٗۚ كَذَٰلِكَ لِنُثَبِّتَ بِهِۦ فُؤَادَكَۖ وَرَتَّلۡنَٰهُ تَرۡتِيلٗا)الفرقان/٣٢.

١٨

بیروڕای زانایانی ئیسلام چییە سەبارەت بە دابەزینی قورئان ؟

و- دەتوانین بڵێین زانایان چەند ڕاو بۆ چوونێکیان هەیە:

بۆچوونی یەکەم: پێیان وایە کە قورئان دوو جۆرە دابەزینی هەیە.

دابەزینی یەکەم: لە(اللوح المحفوظ)ەوە کە لە ئاسمانی حەوتەمە بۆ (بیت العزة)کە لە ئاسمانی دوونیایە.

دابەزینی دووەم: پێیان وایە دابەزینی قورئان لە ڕێی جیبریلەوە (علیە السلام)بە بەش بەش کراوی بۆ پێغەمبەری خودا(ﷺ)لە ماوەی بیست‌وسێ ساڵدا ئەمەش ڕای «ابن عباس»و زۆربەی زۆری زانایانە.

بۆچوونی دووەم: پێیان وایە قورئان هەمووی بەجارێك دابەزیوە لە شەوێکی پیرۆزو موبارەکدا کە شەوی(قەدر)ە بۆ ئاسمانی یەکەم، پاشان هێواش هێواش بەپێی ڕووداوەکان بۆ پێغەمبەری خودا(ﷺ) ئەمەش ڕای ئیمامی شەعبیی‌و ئیبن سحاق‌و کۆمەڵێکە لە زانایان.

بۆچوونی سێیەم: پێیان وایە كە قورئان بە هەردوو شێوەكەی كە دابەزیوە بە بەش بەش دابەزیوە جاری یەكەم لە ئاسمانی حەوتەمەوە بۆ(البيت العزة)لە ئاسمانی یەكەمەوە لە بیست‌وسێ شەوی قەدردا هەر شەوێك لەو بیست‌وسێ شەوەی مانگی ڕەمەزان بەشی ساڵێك دابەزیوە، دابەزینی دووەمیش دابەزینە لە ئاسمانی یەكەمەوە، پاشان بۆ پێغەمبەری خودا(ﷺ)لە ماوەی ئەو بیست‌وسێ ساڵەدا، ئەمەش ڕای موقاتیل‌و ئیبنوجورەیجە.

١٩

حیكمەت چییە لەوەی كە قورئانی پیرۆز دابەزیوە بەیەك پارچە لە (لوح محفوظ)وە، بۆ (البيت العزة) بۆ ئاسمانی یەكەم ؟

وـ یەكەمیان: لەبەر گەورەیی‌و پلەوپایەی قورئانی پیرۆزو گەورەیی دابەزینی قورئان.

دووەمیان: گەورەیی شان‌و شكۆو پلەوپایەی پێغەمبەری خودا(ﷺ) و ڕێزگرتن لە لایەن خودای گەورەوە بەو فزڵەی كە قورئانی بۆ دابەزاندووە بەیەكجار بۆ ئاسمانی یەكەم.

سێیەمیان: ڕێزگرتن و خەڵاتكردنی ئوممەتی پێغەمبەر(ﷺ)بۆ ئەوەی فریشتەكان لە ئاسمانەوە بزانن كە ئەم ئوممەتە چەندە گەورەیەو چەندێك خودای پەروەردەگار ڕێزداری كردوون بە دابەزینی قورئان.

چوارەمیان: ڕاگەیاندنی بە هەموو دانیشتوانی ئاسمانەكان لە فریشتەكان بۆ ئەوەی بزانن كە ئەم كتێبە دابەزیوە بۆ كۆتا پێغەمبەر كە موحەممەدە(ﷺ)و ئەمەش كۆتا كتێبە دابەزێت لەلایەن خودای

پەروەردگارە بۆ سەر زەوی.

پێنجەمیان: خودای گەورە دەیەوێت بەئێمە ڕابگەینێت کە دەزانێت چی لەوەوپێش ڕوویداوە چی لە داهاتوودا ڕوودەدات؛ چونکە لە قورئانی پیرۆزدا ئەم شتانە باسکراوەو ئاماژەی پێ دراوە کە پێشتر ڕوویداوەو ئەو شتانەشی کە هێشتا ڕووینەداوە کە خودای گەورە باسی کردووە دوایش لەکاتی ڕوودانەکەدا ئایەتەکانی دابەزاندووە بۆ پێغەمبەر (ﷺ).

٢٠ ئەو بڕە چەند بووە کە دابەزیوە بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ) ؟

و- بڕەکان جیاوازبوون بۆ نموونە: هەندێك کات بڕێکی دیاریکراوبوو جاریواش هەبووە چەند بەشێك لە ئایەتێك دابەزیوە جاریواش هەبووە ئایەتێکی تەواوو کامڵ دابەزیوە، هەندێك جاریش(پێنج) ئایەت(دە)ئایەت دابەزیوە کە ئەمەشیان زۆربەی کاتەکان بووە، یاخود جاری وا هەبووە سورەتێکی دوورو درێژ بەتەواوی دابەزیوە وەکو سورەتی(الأنعام)لەگەڵ دابەزینیدا حەفتا هەزار فریشتە دابەزیون بۆ بەڕێکردن لەگەڵ جبریلدا(علیه السلام)هێناویانە بۆ لای پێغەمبەری خودا(ﷺ)یان جاری وا هەبووە سورەتێکی بچووك دابەزیوە، وەکو سورەتی (الفلق، الناس).

٢١ ئەو کاتانەی کە دیاریکرابوو بۆ دابەزینی قورئانی پیرۆز، قورئان بەچەندێك دابەزیوە؟

وـ كاتی دابه‌زینی قورئانی پیرۆز بیست‌وسێ ساڵی پێچووه(سیانزده) ساڵ له«مككه»(ده)ساڵیش له«مه‌دینه»له‌كاتی هاتنی پێغه‌مبه‌ری خوداوه(ﷺ)تاوه‌كو وه‌فاتی.

٢٢ حیكمه‌ت چییه له‌وه‌ی كه قورئانی پیرۆز به‌ش به‌ش دابه‌زیوه ؟

وـ **یه‌كه‌میان:** بۆ دڵنیاكردنه‌وه‌ی دڵی پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)كه هه‌موو كات له‌گه‌ڵ دابه‌زینی ئایه‌تێكی نوێدا، یاخود سوره‌تێكی نوێدا پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)ئازارو ناڕه‌حه‌تییه‌كانی له‌سه‌ر كه‌م ده‌بوویه‌وه.

دووه‌میان: بۆ ئاسانكردنی له‌به‌ركردن‌و تێگه‌یشتنی.

سێیه‌میان: دابه‌زینی له‌كاتی ڕووداوه‌كاندا ؛ چونكه له‌گه‌ڵیدا حوكمێك داده‌به‌زێت.

چواره‌میان: له‌به‌ر پله‌به‌ندیی، یاخود ته‌ده‌ڕڕوج‌و ڕوونكردنه‌وه‌ی ئه‌حكامه شه‌رعییه‌كان بۆ ئه‌وه‌ی كه هه‌نگاو به‌هه‌نگاو بێت نه‌ك هه‌مووی به‌یه‌كجار بێت.

پێنجه‌میان: له‌به‌ر به‌رده‌وامبوونی ته‌حدداكردن‌و ده‌سته‌وه‌ستانكردنی خودای گه‌وره بۆ عه‌ره‌ب كه بیست‌وسێ ساڵیدا پێیان گه‌ر بیانتوانیایه بیكه‌ن، به‌ڵام له‌ماوه‌ی ئه‌و بیست‌وسێ ساڵه‌دا نه‌یانتوانی ئه‌م كاره بكه‌ن ئه‌م ته‌حددایه بشكێنن ئایه‌تێك بێنن‌و دروستی بكه‌ن.

شه‌شه‌میان: بۆ ئه‌وه‌ی كه به‌رده‌وام له‌گه‌ڵ دابه‌زینیدا ئه‌م قورئانه به‌ڵگه

بێت لەسەر ئەوەی کە لەلایەن خودای پەروەردگارەوەیە(جَلَّ جَلَالُهُ).

٢٣ یەکەمین ئایەت کە دابەزی بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ) چ ئایەتێك بووە، یاخود چ سورەتێك بوو؟

و_ چەند ڕایەك هەیە سەبارەت بەوەی کە یەکەمین سورەت‌و ئایەت کە دابەزیوە بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ) چی بووە:

بۆچوونی یەکەمیان: ئەوەیە کە یەکەمین کۆمەڵە ئایەت کە دابەزی بۆ پێغەمبەری خودا(ﷺ)سەرەتای سورەتی(العلق)بووە(بِسْمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيم ، ٱقْرَأْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلَّذِى خَلَقَ ۝١ خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِنْ عَلَقٍ ۝٢ ٱقْرَأْ وَرَبُّكَ ٱلْأَكْرَمُ ۝٣ ٱلَّذِى عَلَّمَ بِٱلْقَلَمِ ۝٤ عَلَّمَ ٱلْإِنسَٰنَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝٥) ئەم پێنج ئایەتەی سەرەتای سورەتی(العلق)یەکەمین کۆمەڵە ئایەت بووە کە دابەزی بۆ پێغەمبەر(ﷺ)بەڵگەش بۆ ئەمە فەرموودەی دایکە عائیشەیە (خودا لێی ڕازی بێت)کە لە(سەحیحی بوخاریی‌و موسلیم) دا هاتووە کە فەرموویەتی سەبارەت بەوەی کە پێغەمبەری خودا(ﷺ) لە مانگی ڕەمەزاندا دەچوو بۆ ئەشکەوتی«حراء» لەوێدا دەمایەوە(حَتَّى جَاءَهُ الْحَقُّ وَهُوَ فِي غَارِ حِرَاءٍ)تا ئەو کاتەی کە سرووشی بۆ هات لە ئەشکەوتی(حراء)پێشووتر خەونی دەبینی هەر خەونێکی ببینیایە خەونەکە دەهاتە دی سەرەتای سرووشیش خەونبینینبوو دوایی ئەوەش کە سرووش لەلایەن جبریلەوە(علیەی السلام)دابەزی بۆ پێغەمبەری خودا(ﷺ)کە پێی فەرموو بخوێنە (إقرأ)بۆ جاری سێیەم جبریل(علیه السلام)پێغەمبەری (ﷺ)بەخۆیەوە گوشیی‌و پێی فەرموو بخوێنەوە(ٱقْرَأْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلَّذِى خَلَقَ ۝١ خَلَقَ ٱلْإِنسَٰنَ مِنْ عَلَقٍ ۝٢ ٱقْرَأْ وَرَبُّكَ ٱلْأَكْرَمُ ۝٣

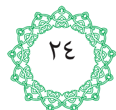
ٱلَّذِى عَلَّمَ بِٱلْقَلَمِ ۝٤ عَلَّمَ ٱلْإِنسَٰنَ مَا لَمْ يَعْلَمْ ۝٥)

بۆچوونی دووەمیان: ڕاو بۆ چوونیان وایە کە سورەتی(المدثر)یەکەمین سورەتە کە دابەزیوە بۆ پێغەمبەری خودا(ﷺ)بەهەمان شێوە بەڵگەش بۆ ئەم قسەیە کە لە سەحیحدا هاتووە کاتێك(ابی سەلەمەی کوڕی عبدالرحمن ی کوڕی عوف) پرسیار دەکات لە جابری کوڕی عبدالله (یەکەم سورەتی قورئان)چی بوو کە دابەزی، یاخود کامە قورئان لە پێشتردا دابەزیوە، ئەمیش فەرمووی(يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ)، دەفەرموویت پێم وت: ئەی(ٱقْرَأْ بِٱسْمِ رَبِّكَ ٱلَّذِى خَلَقَ)فەرمووی من لە پێغەمبەری خوداوە(ﷺ)بۆتان دەگێڕمەوە ئەوەتان بۆ باس دەکەم کە پێغەمبەری خودا(ﷺ)فەرموویەتی مانگێك من لە ئەشکەوتی(حراء)مامەوە تا ئەو کاتەی ئەو مانگە تەواوبوو لەوێ مامەوە، دواتر هاتمە خوارەوە، لەنێو دۆڵەکەدا بانگیان کردم، بەڵام تەماشام کرد؛ لەپێش‌و دوای خۆمەوە کەسم نەبینی، سەیری لای ڕاست‌و چەپی خۆم دەکرد کەسم نەبینی، پاشان دووبارە بانگیان کردمەوە سەرم بەرزکردەوە تەماشام کرد، کەسم نەبینی، پاشان بۆ جارێکی تر بانگیان کردم، سەرم بەرزکردەوە بینیم جبریل(علیه السلام)لەسەر عەرشە لە ئاسماندا بۆیە تووشی لەرزینێك بووم، دواتر هاتم بۆلای(خەدیجە)پێم وت(دثّرونی دثّرونی) دامپۆشن..... دامپۆشن، دواتر ئاویان کرد بەسەرما خودای گەورەش ئەم ئایەتەی دابەزاند(يَـٰٓأَيُّهَا ٱلْمُدَّثِّرُ ۝١ قُمْ فَأَنذِرْ)، بەڵام ئەمە زۆر سەریح(ڕاشکاو)نییە واتە: ڕاستەوخۆ ئەوە ناگەیەنێت کە یەکەمجار بوویێت، بەڵکو مەبەستی لەو کاتەیە کە گەڕاوەتەوە لە ئەشکەوتەکە، بەڵام فەرموودەی یەکەمان لەناو ئەشکەوتەکەدا بووەو بۆ یەکەمجار جبریل(علیه السلام)هاتووە بۆ لای پێغەمبەری خودا(ﷺ).

بۆچوونی سێیەمیان: ڕاو بۆچوونیان وایە کە سورەتی(الفاتحـة)یەکەمجار دابەزیوە، بەڵگەش بۆ ئەم قسەیە ئەم فەرموودەیە کە ئیمامی ئاجوری لە کتێبی(الشریعة)باسیکردووەو ئیمامی بەیهەقیی لە(دلائل النبوة) باسیکردووە کە پێغەمبەری خودا(ﷺ)فەرموویەتی بە (وەرەقەی کوڕی نەوفەل)کاتێك کە بەتەنیا دەبم دەنگێك پێم دەڵێت: یامحمد یامحمد کاتێك گوێم لەو دەنگە دەبێت منیش ڕادەکەمو دوور دەکەومەوە (وەرەقەی کوڕی نەوفەل)فەرمووی بە پێغەمبەری خودا(ﷺ) ئەمجارە ئەگەر شتێکی ئاوا بوو ڕامەکە لە شوێنی خۆت بوەستە، تا بزانین چیت پێ دەڵێت، ئینجا دواتر وەرەوە بۆ لای من، تاوەکو بزانم چیت پێ وتراوە، ئەمجارەیان کە پێغەمبەری خودا(ﷺ)بەتەنیابوو بانگی لێکرا پێیان وت ئەی محمد(ﷺ) بڵێ (ٱلْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ ٱلْعَٰلَمِينَ(٢) ٱلرَّحْمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ(٣) مَٰلِكِ يَوْمِ ٱلدِّينِ (٤) إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ (٥) ٱهْدِنَا ٱلصِّرَٰطَ ٱلْمُسْتَقِيمَ(٦) صِرَٰطَ ٱلَّذِينَ أَنْعَمْتَ عَلَيْهِمْ غَيْرِ ٱلْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا ٱلضَّآلِّينَ (٧)). بەڵام ئەمەشیان هەر بەڵگەیەکی سەریح(ڕوونو دیارو ئاشکرا)نییە لەسەر ئەوەی کە یەکەمجار بووبێت.

بۆچوونی چوارەمیان: ڕاو بۆچوونیان وایە کە (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ) یەکەم ئایەتە کە دابەزیوەو سورەتی(إقـرأ)یەکەم سورەتە، ئەمەش (ئیمامی واحیدی)لای وایەو لە عیکریمەو حەسەنی بەسرییەوە دەیگێڕێتەوە کە فەرموویانە: یەکەم شت کە دابەزیوە لە قورئاندا (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)ە، کە دابەزیوە لە مەککەداو یەکەم سورەتیش سورەتی(ٱقْرَأْ بِٱسْمِ رَبِّكَ)، بەڵام ئەوەی جێگای(هاوڕایی زانایان)بێت کە(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)تەنها ئایەتێکە لە سورەتی(النمل)یاخود ئایەتێك نییە لە سورەتی(التوبـة)بەڵام کۆدەنگیی لەسەر ئەوە نییە

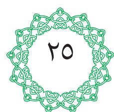
(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)ئایەتێك بێت له هەموو سورەتەکانی قورئاندا جگه له سورەتی(النمل)بۆیه دەبینین ڕای یەکەم لەهەموو(ڕاکان) بەهێزتره .

٢٤ دوا ئایەت و کۆتا ئایەت چی بوو که دابەزیوه له قورئانی پیرۆزدا بەشێوەیەکی گشتیی ؟

و لەمەشدا جیاوازی هەیه که دوا ئایەت چیبووه که دابەزیوه له قورئانی پیرۆزدا هەندێك لایان وایه ئایەتی«ربا»له دواترین ئەو ئایەتانەیه که له قورئاندا دابەزیوه، که خودای گەوره دەفەرموێت (يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا ٱتَّقُوا ٱللَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ ٱلرِّبَوٰٓا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ) البقرة/٢٧٨، ئەمەش ڕاو بۆچوونی ئیمامی عومەرو ئیبن عەبباسه (ڕەزاو ڕەحمەتی خودایان لێ بێت)بەڵام هەندێکی دی دەڵێن: دوا ئایەت که دابەزیوه ئەم ئایەتەیه(وَٱتَّقُوا يَوْمًا تُرْجَعُونَ فِيهِ إِلَى ٱللَّهِ ثُمَّ تُوَفَّىٰ كُلُّ نَفْسٍ مَّا كَسَبَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ)البقره/٢٨١، ئەمەش ڕاو بۆچوونی(ئیبن عەباس و سەعیدی کوڕی جوبەیره)ڕاوبۆچوونێکی تریش هەیه پێیان وایه کۆتا ئایەت که دابەزیوه بریتییه له ئایەتی«قـەرز»(يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوٓا إِذَا تَدَايَنتُم بِدَيْنٍ إِلَىٰٓ أَجَلٍ مُّسَمًّى فَٱكْتُبُوهُ وَلْيَكْتُب بَّيْنَكُمْ كَاتِبٌ بِٱلْعَدْلِ وَلَا يَأْبَ كَاتِبٌ أَن يَكْتُبَ كَمَا عَلَّمَهُ ٱللَّهُ فَلْيَكْتُبْ وَلْيُمْلِلِ ٱلَّذِى عَلَيْهِ ٱلْحَقُّ وَلْيَتَّقِ ٱللَّهَ رَبَّهُ وَلَا يَبْخَسْ مِنْهُ شَيْـًٔا فَإِن كَانَ ٱلَّذِى عَلَيْهِ ٱلْحَقُّ سَفِيهًا أَوْ ضَعِيفًا أَوْ لَا يَسْتَطِيعُ أَن يُمِلَّ هُوَ فَلْيُمْلِلْ وَلِيُّهُ بِٱلْعَدْلِ وَٱسْتَشْهِدُوا شَهِيدَيْنِ مِن رِّجَالِكُمْ فَإِن لَّمْ يَكُونَا رَجُلَيْنِ فَرَجُلٌ وَٱمْرَأَتَانِ مِمَّن تَرْضَوْنَ مِنَ ٱلشُّهَدَآءِ أَن تَضِلَّ إِحْدَىٰهُمَا فَتُذَكِّرَ إِحْدَىٰهُمَا ٱلْأُخْرَىٰ وَلَا يَأْبَ ٱلشُّهَدَآءُ إِذَا مَا دُعُوا وَلَا تَسْـَٔمُوٓا أَن تَكْتُبُوهُ صَغِيرًا أَوْ كَبِيرًا إِلَىٰٓ أَجَلِهِ

ذَٰلِكُمْ أَقْسَطُ عِندَ للهِ وَأَقْوَمُ لِلشَّهَٰدَةِ وَأَدْنَىٰٓ أَلَّا تَرْتَابُوٓا إِلَّآ أَن تَكُونَ تِجَٰرَةً حَاضِرَةً تُدِيرُونَهَا بَيْنَكُمْ فَلَيْسَ عَلَيْكُمْ جُنَاحٌ أَلَّا تَكْتُبُوهَا وَأَشْهِدُوٓا إِذَا تَبَايَعْتُمْ وَلَا يُضَآرَّ كَاتِبٌ وَلَا شَهِيدٌ وَإِن تَفْعَلُوا فَإِنَّهُۥ فُسُوقٌۢ بِكُمْ وَتَّقُوا للهَ وَيُعَلِّمُكُمُ للهُ وَللهُ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ)البقرة/٢٨٢، ئه‌مه‌ش ڕای «زوهری و سه‌عیدی كوڕی موسه‌ییه‌ب»ه‌، ئه‌گه‌ر سه‌یری ئه‌م سێ ڕاو بۆچوونه‌ بكه‌ین ده‌بینین هه‌رسێ ئایه‌ته‌كه‌ له‌یه‌كترییه‌وه‌ نزیكن به‌تایبه‌تی ئایه‌تی دووه‌م‌و سێیه‌م كه‌ ئایه‌تی(٢٨١ _٢٨٢)ئه‌مانه‌ كۆتا ئایه‌تن له‌ سوره‌تی (البقرة)كه‌ دابه‌زیوه‌ له‌ قورئانی پیرۆزدا.

٢٥ دوا سـوره‌ت چـی بووه‌ كه‌ به‌ كاملّیی(ته‌واویی) دابه‌زیـوه‌ له‌ قورئـانی پیرۆزدا ؟

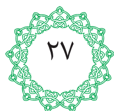
و- سوره‌تی النصر إِذَا جَآءَ نَصْرُ ٱللَّهِ وَٱلْفَتْحُ)كۆتا سوره‌ته‌ كه‌ هه‌مووی به‌یه‌كجاریی دابه‌زیوه‌ له‌ قورئاندا .

٢٦ یه‌كه‌م ئـایه‌ت چییه‌ كه‌ دابه‌زیوه‌ سه‌بـاره‌ت به‌ حـوكمی شـه‌ڕاب و مـه‌ی ؟

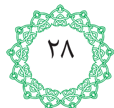
و- یه‌كه‌م ئایه‌ت كه‌ دابه‌زی بریتیبوو له‌ ئایه‌تی(وَمِن ثَمَرَٰتِ ٱلنَّخِيلِ وَٱلْأَعْنَٰبِ تَتَّخِذُونَ مِنْهُ سَكَرًا وَرِزْقًا حَسَنًا إِنَّ فِى ذَٰلِكَ لَءَايَةً لِّقَوْمٍ يَعْقِلُونَ) النحل/٦٧، ئه‌مه‌ یه‌كه‌مین ئایه‌ته‌ كه‌ باسی شه‌ڕاب ده‌كات بێ ئه‌وه‌ی ئاماژه‌ بكات به‌ حه‌رامكردنی، یان به‌حه‌ڵاڵكردنی، هه‌رچه‌نده‌ لای هه‌ندێك له‌ زانایان لایان وایه‌ كه‌ خه‌مر(مه‌ی)سه‌ره‌تا به‌ ئیباحه‌ی شه‌رعیی، خودای گه‌وره‌، وه‌كو مه‌دحێك(ستایشێك)فه‌رموویه‌تی

دارخورماو ترێ ئێوه هەم وەكو ڕزقێك(ڕۆزییەك)بەكاریدەهێنن هەم دەیكەن بە سوكر شەراب(بێهۆشكەر- مەی)، كۆتا ئایەت كە دابەزی سەبارەت بە شەڕاب‌ومەی ئەم ئایەتەبوو كە خودای گەورە دەفەرمووێت يَٰٓأَيُّهَا لَّذِينَ ءَامَنُوٓا إِنَّمَا لْخَمْرُ وَلْمَيْسِرُ وَلْأَنصَابُ وَلْأَزْلَٰمُ رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ لشَّيْطَٰنِ فَـجْتَنِبُوهُ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ)المائدة/٩٠، لەم ئایەتەدا خودای گەورە مەی حەرامكردو دەفەرمووێت(رِجْسٌ مِّنْ عَمَلِ ٱلشَّيْطَٰنِ فَٱجْتَنِبُوهُ)واتە: ئەوانە پیسن‌و لە كردەوەی شەیتانن دووركەونەوە لێی تا ڕزگاربن .

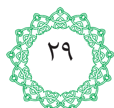
٢٧ یەكەمین ئایەت و كۆتا ئایەت چی بووە سەبارەت بە ریبا (سوو) ؟

و- یەكەمین ئایەت كە دابەزی سەبارەت بە سوو ئەم ئایەتەبوو خودای گەورە دەفەرمووێت(وَمَآ ءَاتَيْتُم مِّن رِّبًا لِّيَرْبُوَا فِىٓ أَمْوَٰلِ لنَّاسِ فَلَا يَرْبُوا عِندَ للَّهِ وَمَآ ءَاتَيْتُم مِّن زَكَوٰةٍ تُرِيدُونَ وَجْهَ للَّهِ فَأُولَٰٓئِكَ هُمُ لْمُضْعِفُونَ) الروم /٣٩،كۆتا ئایەتیش بریتیبوو لەم ئایەتە(يَٰٓأَيُّهَا لَّذِينَ ءَامَنُوا تَّقُوا للَّهَ وَذَرُوا مَا بَقِيَ مِنَ لرِّبَوٓا إِن كُنتُم مُّؤْمِنِينَ) البقرة/٢٧٨(فَإِن لَّمْ تَفْعَلُوا فَأْذَنُوا بِحَرْبٍ مِّنَ للَّهِ وَرَسُولِهِ وَإِن تُبْتُمْ فَلَكُمْ رُءُوسُ أَمْوَٰلِكُمْ لَا تَظْلِمُونَ وَلَا تُظْلَمُونَ)البقرة /٢٧٩.

یه‌كه‌م ئایه‌ت چیبووه كه دابه‌زیوه خودای گه‌وره مۆڵه‌تی داوه به بڕواداران كه جیهاد بكه‌ن له‌پێناو خودای گه‌وره‌دا ؟

و- یه‌كه‌م ئایه‌ت كه دابه‌زی سه‌باره‌ت به جیهاد بریتیبوو له‌م ئایه‌ته كه خودای گه‌وره ده‌فه‌رموویت(أُذِنَ لِلَّذِينَ يُقَٰتَلُونَ بِأَنَّهُمْ ظُلِمُوا وَإِنَّ ٱللَّهَ عَلَىٰ نَصْرِهِمْ لَقَدِيرٌ)الحج /٣٩، لێره‌دا خودای گه‌وره ئیزنی(ڕێگای)داوه به بڕوادارن كه جیهاد بكه‌ن كوشتاری بێباوڕان بكه‌ن .

سوودو زانستی زانینی ئه‌وه‌ل‌و ئاخیری(سه‌ره‌تاو كۆتایی) ئه‌م ئایه‌تانه چین كاتێك ده‌ڵێین ئه‌مه سه‌ره‌تا ئایه‌ته دابه‌زیوه ئه‌مه كۆتا ئایه‌ته دابه‌زیوه ئایا چیمان ده‌ست ده‌كه‌وێت ؟

و- **یه‌كه‌م:** كۆمه‌ڵێك سوودمان ده‌ست ده‌كه‌وێت له زانینی ئه‌وه‌لیه‌ت‌و ئاخیرییه‌ت سه‌ره‌تاو كۆتایی كه دابه‌زیون، یاخود كامه‌یان له‌پێش كامه‌یان دابه‌زیوه یه‌كێك له سووده‌كانی ئه‌وه‌یه كه فێری زانستی (ناسوخ و منسوخ)ده‌بین ده‌توانین ناسوخ‌و منسوخ له‌یه‌كتری جیا بكه‌ینه‌وه ناسخ ئه‌و ئایه‌ته‌یه كه نه‌سخ ده‌كاته‌وه(ده‌سڕێته‌واو لاده‌بات)منسوخ ئه‌و ئایه‌ته‌یه نه‌سخ كراو(سڕاوه‌و لابراوه)به‌م شێوه‌یه هه‌ردووكیان له‌یه‌كتر جیا ده‌كه‌ینه‌وه.

دووه‌م: زانینی ته‌شریعی ئیسلامیی‌و هه‌نگاوه‌كانی ته‌شریع واتا: كاتێك كه ده‌بینین به‌چه‌ند هه‌نگاوێك ریبا(سوو)حه‌رامبووه به‌چه‌ند هه‌نگاوێك خه‌مر(مه‌ی-شه‌راب)حه‌رامبووه له‌وه‌وه ده‌زانین كه ته‌شریعی ئیسلامیی چۆن هه‌نگاو به‌هه‌نگاو چووه‌ته پێشه‌وه.

سێیه‌م: سوودی لێوه‌رده‌گرین بۆ زانینی ته‌فسیر بۆ ئه‌وه‌ی بزانین سه‌ره‌تا چیبووه دواتر چۆن گۆڕاوه‌و ده‌توانین ته‌فسیرو حوكمه‌كانی لێ وه‌رگرین.

چواره‌م: ئه‌وه ده‌رده‌بڕێت كه موسڵمانان هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه گرینگیان داوه به‌قورئان‌و زانیوویانه كه ئه‌م ئایه‌ته پێشتر دابه‌زیوه‌و له‌هه‌ر بابه‌تێكدا چه‌ند ئایه‌ت دابه‌زیوه ئایه‌تی ئه‌وه‌ل‌و ئاخیر(سه‌ره‌تاو كۆتا)چیبووه.

پێنجه‌م: زانینی سیره‌ی(ژیاننامه)ی پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)پۆلێنكردن‌و ڕیزبه‌ندكردنی ڕووداوه‌كان؛ چونكه ده‌زانین ئه‌م ڕووداوه پێش ئه‌وه بووه ئه‌مه‌یان پێش ئه‌وه بووه بۆ زانینی پێشین‌و دواینی ئایه‌ته‌كان زیاتر ڕیزبه‌ندی ژیانی پێغه‌مبه‌ری خودامان(ﷺ)بۆ ده‌رده‌كه‌وێت له‌گه‌ڵ ڕووداوه‌كانی ناو قورئاندا.

قورئانی پیرۆز چه‌ند به‌شی هه‌یه له ڕووی هۆكاری دابه‌زینه‌وه ؟

و- ده‌بینین قورئان ده‌كرێته به‌دوو به‌شه‌وه به‌شێكیان كه دابه‌زیوه؛ به‌بێ هۆكار خودای گه‌وره دایبه‌زاندووه؛ به‌بێ هۆكار، ئه‌مه‌ش كه زۆرینه‌ی قورئانه به‌م شێوه‌یه‌یه، واته: هیچ په‌یوه‌ندییه‌كی نییه به هۆكارێكی تایبه‌ته‌وه به‌شی دووه‌م ئه‌مه‌شیان كه دابه‌زیوه به‌هۆی هۆكارێكی تایبه‌ته‌وه‌بووه كه پێی ده‌وترێت«أسباب نزول»واتا: هۆكاره‌كانی دابه‌زین؛ ئه‌مانیش ئه‌و ئایه‌تانه‌ن كه هۆكارێك هه‌یه بۆ دابه‌زینیان .

٣١

(سبب النزول) هـۆكاری دابه‌زین واتای چـییه‌؟

وـ (سبب النزول)یاخود هۆكاری دابه‌زین ئه‌وه‌یه‌ كه‌ قورئان له‌به‌ر ئه‌و هۆیانه‌ له‌كاتی ڕوودانیان دابه‌زیوه‌، وه‌كو ڕووداوێك، یاخود پرسیارێك كه‌ له‌به‌ر ئه‌و ڕووداوه‌، یاخود ئه‌و پرسیاره‌ ئایه‌ته‌كانی قورئانی پیرۆز دابه‌زیون.

٣٢

چۆن ئاشنابین به‌ هۆكاره‌كانی دابه‌زینی ئایه‌ته‌كانی قورئانی پیرۆز؟

وـ ده‌بێت ئه‌وه‌ بزانین كه‌(سبب النزول)نازانرێت ته‌نها له‌ ڕێیی (هاوه‌ڵان)ه‌وه‌ نه‌بێت له‌ڕێی ڕیوایه‌ت‌و سه‌نه‌ده‌وه‌ نه‌بێت كه‌س ناتوانێت له‌ خۆوه‌ بڵێت ئه‌م ئایه‌ته‌ بۆ ئه‌وه‌ دابه‌زیوه‌(به‌ته‌نها)ده‌بێت سه‌نه‌دێك هه‌بێت هاوه‌ڵانی پێغه‌مبه‌ر(ﷺ) بڵێن كه‌ خۆیان ئاگاداربوون‌و ئاماده‌ی دابه‌زینی سرووشبوون ئه‌وان به‌ئێمه‌ی ڕابگه‌ینن كه‌ ئه‌م ئایه‌ته‌ به‌و هۆكاره‌وه‌ دابه‌زیوه‌ واتا زانینی(هۆكاری دابه‌زینی)ته‌نها به‌(گێڕانه‌وه‌) ڕیوایه‌ت‌و به‌سه‌نه‌دی حه‌دیث ده‌بێت به‌هیچ شێوه‌یه‌ك به‌(هه‌وڵی تاكه‌كه‌سیی)ئیجتیهادو به‌بێ زانینی له‌ ڕێی سه‌حابه‌وه‌، ناكرێت بزانین چۆن دابه‌زیوه‌و هۆكاری دابه‌زینی چیبووه‌ .

شێوازه‌كانی باسكردنی أسباب نزول(هۆكاری دابه‌زین) چۆنه‌و به‌چ شێوازێك باس ده‌كرێت؟

و- یه‌كه‌میان: به‌ده‌قێكی ئاشكرا كه به ڕاشكاوی هۆكاره‌كان باس ده‌كات به‌وه ده‌زانین ئه‌مه سبب(هۆكاری دابه‌زینه‌كه‌یه‌تی)بۆ نموونه: (هاوه‌ڵێك)بڵێت هۆكاری دابه‌زینی ئه‌م ئایه‌ته ئه‌وه‌بووه، یاخود ڕووداوێك باس بكات دواتر بڵێت یه‌كسه‌ر(ڕاسته‌وخۆ) ئه‌م ئایه‌ته بۆ ئه‌م(بابه‌تو باسه)دابه‌زیوه، یان ئه‌م شته ڕوویدا ئایه‌ته‌كه‌ش دابه‌زیی؛ كه‌واته به‌ڕاسته‌وخۆ ده‌زانین ئه‌مه شێوازی دابه‌زینی قورئانه.

شێوازی دووه‌میش: شێوازی باسكردنی(هۆكاری دابه‌زینه‌كه) ده‌قێكی وابێت كه ئه‌گه‌ری ئه‌وه‌ی هه‌بێت كه سه‌به‌ب نزوله‌كه ئه‌وه بێت، وه‌كو ده‌وترێت له‌لایه‌ن(هاوه‌ڵانه‌وه)ئه‌م ئایه‌ته دابه‌زیوه بۆ ئه‌مه‌و ئه‌وه، یان پێم وایه ئه‌م ئایه‌ته بۆ ئه‌وه دابه‌زیوه، یاخود وا ده‌زانم كه هۆكاری دابه‌زینی ئه‌م ئایه‌ته ئه‌م ڕووداوه بوو بێت به‌م شێوازانه ده‌زانین ئه‌مه(هۆكاری دابه‌زینه).

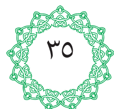

ئێمه چۆن ده‌توانین هۆكاری دابه‌زینه‌كان دیاری بكه‌ین ؟

و- **یه‌كه‌م:** كاتێك ده‌وترێت ئه‌م ئایه‌ته بۆ ئه‌و ڕووداوه دابه‌زیوه ده‌بێت له(كاتو سه‌رده‌میی)دابه‌زینی سرووشدا بووبێت ئه‌م ڕووداوه له‌سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)بوو بێت ناكرێت بڵێین ئه‌م ئایه‌ته دابه‌زیوه به‌هۆی فڵانه شته‌وه كه ئه‌و شته له ئێستادا ڕوویداوه.

دووه‌میان: كاتێك كه ده‌ڵێن ئه‌مه هۆكاری دابه‌زینی ئه‌م ئایه‌ته‌یه ده‌بێت ئایه‌ته‌كه دوای ڕووداوه‌كه دابه‌زیبێت نه‌ك پێشی.

سێیه‌میان: ده‌بێت له ڕیوایه‌ته‌كه‌دا ئه‌وه هه‌بێت كه به‌ڵگه‌یه له‌سه‌ر دابه‌زینی ئه‌و ئایه‌ته، وه‌ك: بینینیی(هاوه‌ڵان)یاخود شێوازێك هه‌بێت بیسه‌لمێنێت دابه‌زینی ئه‌م ئایه‌ته به‌و هۆكاره‌وه بووه.

٣٥ به‌ناو بانگترین ئه‌و كتێبانه‌ی كه باسی أسباب نزول (هۆكاره‌كانی دابه‌زین) ده‌كات چیین؟

و- یه‌كه‌م: كتێبی أسباب النزول)علی بن أحمد الواحدی.

دووه‌م: كتێبی(العجاب فی بیان الأسباب)ابن حجر العسقلانی.

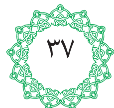
سێیه‌میان: كتێبی(لباب النقول فی أسباب النزول)جلال الدین السیوطی.

٣٦ حوكمی قسه‌ی (هـــاوه‌ڵ) چییه له‌(أســباب النزول)هــۆكاری دابه‌زیندا؟

و- (زانایان)له‌سه‌ر ئه‌وه كۆڕاو هاوده‌نگن كه وته‌ی سه‌حابیی(هاوه‌ڵ) جێگای ئیعتیباره(سه‌رنج و گرنگیی پێدانه)و به‌هه‌ند وه‌رده‌گیرێت له هۆكاری دابه‌زینداو حوكمی(مرفوع)ی هه‌یه بۆ لای پێغه‌مبه‌ری خودا (ﷺ)چونكه (هاوه‌ڵ) له‌خۆیه‌وه قسه ناكات‌و مه‌سه‌له‌ی ئیجتیهادی (هه‌وڵی تاكه كه‌سیی)نییه‌و هاوه‌ڵ خۆی ژیاوه له‌گه‌ڵ پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)بۆیه كاتێك هاوه‌ڵێك بڵێت ئه‌و شته بۆ ئه‌وه دابه‌زیوه دیاره

خۆی بینوویەتی، یان پێی وتراوە بۆیە لەخۆیەوە قسە ناکات گەر زانیاریی پێ نەبێت .

٣٧

ئایا قسەی شوێنکەوتەی هاوەڵان(تابعین)وەردەگیرێت لە هۆکاری دابەزین(أسباب النزول)دا ؟

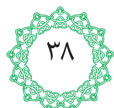
و- بەڵێ وەردەگیرێت، بەڵام بەچەند مەرجو ڕێکارێك:

مەرجی یەکەم: گوزارشتی ئەو تابیعیە(شوێنکەوتووە)ڕاستەوخۆو بەئاشکرا بڵێت ئەمە سەبەب نزولی ئەم ئایەتەیە.

مەرجی دووەم: دەبێت ئیسنادێکی(تەواوو ڕاست)هەبێت کاتێك دەڵێن ئەم تابیعیە(شوێنکەوتەیە)وای وتووە دەبێت سەنەدەکە صحیح (ڕاستو تەواو)بێت.

مەرجی سێیەم: پێویستە ئەو تابیعیە(شوێنکەوتەیە)لە پێشەوایانی تەفسیر بێت.

مەرجی چوارەم: دەبێت ئەو قسەی ئەو تابیعیە لە تابیعیی دیشەوە هاتبێت کە هەمان ئەو مەرجانەی پێشووی تێدا بێت.

٣٨

سەرچاوەکانی زانینی هۆکاری دابەزین چین لەکوێی بگەڕێین بۆ هۆکاری دابەزین ؟

و- یەکەم: لە کتێبەکانی«حدیث»فەرموودەدا لەوانەش: کتێبی صحیحی (البخاری و مسلم)چوارسونەنەکەو موسنەدی ئیمامی ئەحمەد.

دووەم: لە کتێبی تەفسیردا کە باس لە(هۆکاری دابەزین)دەکات، وەك:

(تفسير الطبري وتفسير ابن أبي حاتم، تفسير ابن كثير، تەفسیر البغوي) هەر تەفسیرێك كە بەسەنەدەوە باسی لێوە كردبێت ئەوە(أسباب نزول) ی لێ وەردەگیرێت.

سێیەم: لە(پەرتووكەكانی هۆكاری دابەزین)خۆیدا وەك كتێبی سیرەو مێژوو: كتێبی سیرە: (ژیاننامە)ی پێغەمبەری خودا(ﷺ)كتێبە مێژوویەكانیش، وەكو: سیرەی ابن هشام ، ابن اسحاق تاريخ الطبري .

٣٩ هەڵوێستی موفەسیر(ڕاڤەكار)چییە كاتێك كە دەبینێت چەند ڕیوایەتێك(گێڕانەوەیەك)هەیە لەسەر دابەزینی یەك ئایەت ؟

و- هەركاتێك چەند ڕیوایەتێك(گێڕانەوەیەك)هەبوو لە دابەزینی یەك ئایەتدا ئەگەرەكان لەم پێنج حاڵەتە بەدەرنین.

یەكەم: ئەگەر هاتوو شێوازی باسكردنی ئایەتەكە ڕاستەوخۆ نەبوو؛ نەیوتبوو ئەم ئایەتە بۆ ئەوە دابەزیوە، بەڵكو شێوازێكی ناڕاستەوخۆبوو، ئاشكرا نەبوو ئەوكاتە ئەم وتەیە تەنها تەفسیرە(ڕاڤەیە)واتە: مەبەست پێی تەفسیرە ئەمەش پێی ناوترێت(أسباب النزول).

دووەم: ئێمە چەند شێوازو ڕیوایەتێكمان (گێڕانەوەیەك) هەیە ڕیوایەتێكمان هەیە سەریحە(گێڕانەوەیەكی ئاشكراو ڕاستەوخۆو ڕوونو دیار)ڕیوایەتێكمان هەیە غەیر سەریحە(گێڕانەوەیەكی ناڕاستەوخۆو نادیار) ئیدی لەو كاتەدا ئەوەیان پێش دەخەین كە دەقێكی ڕاستەوخۆیە كە دەڵێت: هۆكاری دابەزینەكە ئەوەیە.

سێیەم: ئەگەر هاتوو كۆمەڵێك ڕیوایەتمان(گێڕانەوە)هەبوو، هەموویان

سەریح(ڕاستەوخۆو دیار)بوون، بۆ نموونە بڵێین: ئەم ئایەتە بەهۆی ئەمەوە دابەزیوە لەو کاتەدا دەبینین کامە ڕیوایەت سەحیحترە(لەڕووی سەنەدەوە)کار بەوەیان دەکەین جگە لەوانیتر.

چوارەم: ئەگەر هاتوو هەموو ڕیوایەتەکان لە صیحەحەتدا(هەموو گێڕانەوەکان لە ڕاستو دروستییدا)وەکو یەك وابوون، بەڵام بوارێك هەیە کە وادەکات ئەم حدیثە(فەرموودەیە)پێشخەین ئەوەیش ئەوەیە ئەگەر هاتوو کەسێك خۆی یەکێك لەم ڕیوایەتانە بگێڕێتەوەو بڵێت: من خۆم بەچاوی خۆم بینیوومە کە ئەو ئایەتە دابەزیوە بۆ پێغەمبەری خودا(ﷺ)یاخود یەکێك لە ڕیواتەکان سەحیحترە؛ چونکە صحیحمان (ڕاستو دروست)مان هەیە ئەسەحتریشمان(ڕاستتریش)هەیە ئەو کاتەش ئەو ڕیوایەتەی کە لە هەموویان سەحیحترە(ڕاستو دروستترە) ئەویان پێش دەخرێت.

پێنجەم: ئەگەر هاتوو هەموو ڕیوایەتەکان(گێڕانەوەکان)یەکسانبوون بەسەر یەکترییان زاڵ ناکەین، بەڵکو جەمعیان دەکەین(پێکەوە کۆیان دەکەینەوە-لێکیان دەدەین)دەڵێین: دەکرێت هەر ئایەتێك چەند جارێك دابەزی بێت، هەر جارێ بۆ بابەتێك، دەکرێت ئایەتێك زیاتر لە چەند هۆکارێکی هەبێت بۆ دابەزینی .

سوودی زانینی أسباب نزول (هۆکاری دابەزین) چییە ؟

و- چەند سوودێکی هەیە:

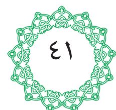
یەکەم: بەهۆی زانینی (هۆکاری دابەزین)ەوە، ئاشنا دەبین بە حیکمەتەکانی تەشریع.

دووەم: زانینی ئەو کەسەی کە ئایەتەکەی بەسەردا دابەزیوە.

سێیەم: هاوکاریمان دەکات بۆ تێگەیشتنی قورئان.

چوارەم: بۆ ئەوەی بەئاسانی بزانرێت کە ئەم ئایەتە بۆچی دابەزیوە بەهۆی چ هۆکارێکەوە دابەزیوە.

پێنجەم: بەهۆی زانینی سەبەب نزول(هۆکاری دابەزینەوە)هەر گرفتێکمان هەبوو لە تێگەیشتنی ئایەتەکە نائومێدمان ناکات؛ چونکە دەزانین ئایەتەکە باسی ئەو ڕووداوە دەکاتو ئەو ڕووداوە ڕوون دەکاتەوە.

مەبەست لە سورەتی مەککیی و سورەتی مەدەنیی چییە؟

و- زانایان بۆ دابەشکردنی سورەتەکانی قورئانی پیرۆز بۆ هەردوو بەشی مەککیی و مەدەنیی سێ ڕایان هەیە، ئەویش بەبەرچاو گرتنی چەند خاڵێك:

ڕاوبۆچوونی یه‌كه‌میان: كاتی دابه‌زینی قورئانیان له‌به‌رچاو گرتووه مه‌ككیی‌و مه‌ده‌نییان دابه‌شكردووه به‌پێی كاتی دابه‌زین كه‌واته: هه‌ر ئایه‌تێك پێش كۆچكردن بۆ مه‌دینه دابه‌زی بێت هه‌مووی ناو ده‌نێن سوره‌ته مه‌ككییه‌كان، هه‌ر سوره‌تێكیش دوای كۆچكردن بۆ مه‌دینه دابه‌زی بێت ئه‌وه پێی ده‌ڵێن سوره‌تی مه‌ده‌نیی، به‌ڵام ئه‌گه‌ر له مه‌ككه یان مه‌دینه نه‌بوو بێت ئه‌وان ته‌نها دابه‌شیان كردووه به‌پێی كاتی دابه‌زینه‌كه‌ی، ئه‌مه‌ش ڕای زۆربه‌ی زانایانی ته‌فسیره.

ڕاوبۆچوونی دووه‌میان: مه‌ككیی‌و مه‌ده‌نییان دابه‌شكردووه به به‌رچاوگرتنی شوێنی دابه‌زینه‌كه ئه‌وه‌ی له مه‌ككه دابه‌زیبێت یان له ده‌وروبه‌ری مه‌ككه‌وه بووبێت له میناو عه‌ره‌فات و موزده‌لیفه‌و حوده‌یبیه ئه‌مانه هه‌مووی به مه‌ككی هه‌ژمار ده‌كه‌ن، ئه‌وه‌شی له‌ناو شاری مه‌دینه‌دا دابه‌زی بێت، یان له ده‌وروبه‌ری شاری مه‌دینه‌دا دابه‌زیبێت وه‌كو: له به‌در، یاخود له ئوحود، یان قوباء دابه‌زی بێت ئه‌مانه پێی ده‌ڵێن مه‌ده‌نیی، كه‌واته: ئه‌وان ته‌نها شوێنی دابه‌زینه‌كه‌یان ڕه‌چاوكردووه.

ڕاوبۆچوونی سێیه‌میان: به‌ڕه‌چاوكردنی ئه‌و كه‌سانه‌ی كه قورئانه‌كه‌یان بۆ دابه‌زیوه، یان به‌ڕه‌چاو كردنی خیطابی قورئان(ئاڕاسته‌ی وته‌ی ئایه‌ته‌كان ڕوو به‌ڕووی كێ كراوه‌ته‌وه)بۆ كه‌سه‌كان ئه‌گه‌ر خیطابی قورئانی بۆ ئه‌هلی(خه‌ڵكی)مه‌ككه بێت ئه‌وه مه‌ككییه ئه‌گه‌ر ڕووی سوره‌ته‌كان‌و ئایه‌ته‌كان له(خه‌ڵكی)مه‌دینه بێت ئه‌وه مه‌ده‌نییه.

چۆن بزانین ئەم سورەتە مەککییە، یان مەدەنییە ؟

و- دوو ڕێگامان هەیە بۆ ئەوەی بزانین کە ئەم سورەتە مەککییە، یاخود مەدەنییە.

ڕێگای یەکەم: ڕێگای سەماعییە(بیستەکیی)واتا: گوێگرتن بەسەنەدەوە کە بیستراوە لە(هاوەڵانەوە)ئەوانەی خۆیان لە زەمەنی (سەردەموکاتی)دابەزینی سرووشدا ژیاون، یان لە تابیعینەوە (شوێنکەوتوان)کە لە هاوەڵانو سەحابەوە بۆ ئێمەیان ڕیوایەت کردووە (گێڕاوەتەوە)ئەوان ئەگەر بڵێن ئەم سورەتە لە مەککە دابەزیوە، یان لە مەدینە دابەزیوە بەم شێوەیە دەزانین کە ئەم سورەتە مەککییە، یان مەدەنییە.

ڕێگای دووەم: بەپێی ئیجتیهاد(هەوڵدانی خۆیی)واتا: هەندێك سورەت هەیە نازانین هیچ ڕیوایەتێکمان(گێڕانەوەیەکمان)نییە کە باسی دابەزینەکەی بکات، بەڵام بەپێی ئیجتیهاد، واتا: بەپێی تایبەتمەندییەکانی سورەتە مەککییو مەدەنییەکان دەزانین ئەم سورەتە مەککییە، یان مەدەنییە ئەگەر تایبەتمەندییەکانی سورەتە مەککییەکانی تێدابوو ئەوکاتە پێیان دەڵێن: ئەم سورەتە مەککییە، بەڵام ئەگەر تایبەتمەندی سورەتە مەدەنییەکانی تێدابوو ئەو کاتە دەڵێین: سورەتێکی مەدەنییە.

٤٣ ئه‌و سوره‌ته مه‌ده‌نییانه چین كه‌ جێی كۆڕاو هاوده‌نگیی زانایانه‌ ؟

و- بیست سوره‌تمان هه‌یه كه ئه‌م بیست سوره‌ته جێ ئیتتیفاقی(هاوڕایی) زانایانه‌و زانایان له‌سه‌ری كۆده‌نگن كه سوره‌تی مه‌ده‌نیین سوره‌ته‌كانیش بریتین له‌مانه‌(البقرة ـ آل عمران ـ النساء ـ المائدة ـ الأنفال ـ التوبة ـ النور ـ الأحزاب ـ محمد ـ الفتح ـ الحجرات ـ الحديد ـ المجادلة ـ الحشرـ الممتحنة ـ الجمعة ـ المنافقون ـ الطلاق ـ التحريم ـ النصر) ئه‌م بیست سوره‌ته هه‌ر بیستیان جێی كۆده‌نگی زانایانه‌ كه مه‌ده‌نیین.

٤٤ ئه‌و سوره‌تانه چـــیین كه جێی ڕاجـــیاوازیی زانـــایانه‌و له‌سه‌ری كۆده‌نگ نین ؟

و- دوانزده سوره‌تمان هه‌یه ئه‌م دوانزده سوره‌ته جێی ڕاجیایی زانایانه كه ئایا مه‌ككییه‌، یاخود مه‌ده‌نییه‌؛ هه‌ردوو ڕاكه‌ش هه‌ندێك ده‌ڵێن: مه‌ككییه هه‌ندێكی دیشیان، ده‌ڵێن: مه‌ده‌نییه‌، سوره‌ته‌كانیش بریتیین له‌مانه‌(الفاتحة ـ الرعد ـ الرحمن ـ الصف ـ التغابن ـ المطففين ـ القدر ـ البينة ـ الزلزلة ـ الإخلاص ـ الفلق ـ الناس)ئه‌م دوانزده سوره‌ته‌ش زانایان له‌سه‌ری كۆك نین كه ئایه مه‌ده‌نیین یان مه‌ككین.

٤٥ ئه‌و سوره‌تانه‌ی كه‌ جێی كۆده‌نگیی زانایانن كه‌ مه‌ككین چیین ؟

و- هه‌شتاو دوو سوره‌ت ده‌مێنێته‌وه جگه له‌م سوره‌تانه‌ی كه باسمان كرد جێگای كۆده‌نگی زانایانه كه مه‌ككین .

ڕێساکانی زانینی سوورەتی مەککیی چییە، چۆن بزانین ئەم سورەتە مەککییە؟

وـ کۆمەڵێك خاسییەت هەیە، سورەتە مەککییەکانی پێ دەناسینەوە:

یەکەم: ئەگەر هەر سورەتێك وشەی(کلاّ)ی تێدابوو ئەوە مەککییە.

دووەم: ئەگەر هاتوو هەر سورەتێك (سجدة التلاوة)تێدابوو ئەوە مەککییە.

سێیەم: ئەگەر هاتوو هەر سورەتێك دەستپێکردبوو بە(سوێند)خواردن ئەوە سورەتێکی مەککییە.

چوارەم: ئەگەر هاتوو هەر سورەتێك دەستپێکربوو بە پیتەکانی وەکو(الم ـ یس ـ ط)ئەمانە مەککیین، جگە لە(البقرة ـ آل عمران)ئەم دووانە بە ئیتیفاق(کۆدەنگیی)مەدەنیین هەرچەندە بە(الـم)دەستیان پێکردووە، هەروا سورەتی(الرعد)جێی خیلافە(ڕای جیاوازە).

پێنجەم: گەر هاتوو هەر سورەتێك دەستپێکردبوو بە(يَٰٓأَيُّهَا لنَّاسُ) و(يَٰٓأَيُّهَا لَّذِينَ ءَامَنُوا)ی تیانەبوو ئەوە مەککییە(تەنها)سورەتی(الحج) نەبێت کە لە کۆتاییەکەدا(يَٰٓأَيُّهَا لَّذِينَ ءَامَنُوا)ی تیایە.

شەشەم: هەر سورەتێك دەستی پێکردەبێت بە(الحمد)ئەوە سورەتێکی مەککییە.

حەوتەم: گەر هەر سورەتێك چیرۆکی پێغەمبەرانی تیابوو ئەوە مەککییە

جگه له سوره‌تی(البقرة)كه سوره‌تێكی مه‌ده‌نییه به ئیتتیفاق(هاوڕایی زانایان).

٤٧ تایبه‌تمه‌ندییه‌كانی سوره‌ته مه‌ككییه‌كان چیین ؟

و- یه‌كه‌میان: سوره‌ته مه‌ككییه‌كان گرینگی ده‌ده‌ن به دامه‌زراندنی بیروباوه‌ڕی ئیسلامیی له ناخی به‌نده‌كانی خوداداو بانگه‌شه ده‌كه‌ن بۆ یه‌كتاپه‌رستیی‌و باوه‌ڕهێنان به پێغه‌مبه‌رایه‌تیی پێغه‌مبه‌ر محمد(ﷺ) هه‌روه‌ها ڕۆژی دوایی‌و بابه‌ته‌كانی دیی عه‌قیده(بیروباوه‌ڕ).

دووه‌میان: سوره‌ته مه‌ككییه‌كان باسی بنه‌ماكانی خوداپه‌رستیی‌و مامه‌ڵه‌كردن‌و ئاداب‌و ڕه‌وشته به‌رزه‌كان ده‌كه‌ن باسی ئوصوڵی عیباده‌ته‌كان(بنه‌چه‌و بنچینه‌ی به‌ندایه‌تییه‌كان)ده‌كه‌ن، نه‌ك باسی ته‌فاصیله‌كه‌ی(ورده‌كارییه‌كانی).

سێیه‌میان: سوره‌ته مه‌ككییه‌كان گرینگی ده‌ده‌ن به ته‌فصیلی(ورده‌كاریی) چیرۆكی پێغه‌مبه‌ران به‌درێژیی باسی چیرۆكی پێغه‌مبه‌ران‌و گه‌له‌كانی پێش ئیسلام ده‌كه‌ن‌و باسی شێوازی بانگه‌واز ده‌كه‌ن له‌لایه‌ن پێغه‌مبه‌ره‌كانی پێش پێغه‌مبه‌ری خۆمان‌و باسی هه‌ڵوێستی ئه‌و نه‌ته‌وانه ده‌كه‌ن به‌رامبه‌ر پێغه‌مبه‌ره‌كانیان.

چواره‌میان: سوره‌ته مه‌ككییه‌كان كورتن، له‌هه‌مان كاتدا ئایه‌ته‌كانیشی، له‌گه‌ڵ به‌هێزیی وشه‌كان‌و كورتیی ڕسته‌كان‌و به‌رزیی له ڕه‌وانبێژیی‌و معنا(واتا)و گه‌یاندا؛ زێتر سوره‌ته مه‌ككییه‌كان له ڕووی ڕه‌وانبێژییه‌وه وشه‌كانیان له‌وپه‌ڕی به‌رزی دان .

٤٨ ڕێساكانی ناسینه‌وه‌ی سوره‌ته مه‌ده‌نییه‌كان چـــیین؟ چۆن بزانین ئه‌م سوره‌ته مه‌ده‌نییه ؟

وـ یه‌كه‌میان: هه‌ر سوره‌تێك(يَٰٓأَيُّهَا ٱلَّذِينَ ءَامَنُوا)ی تێدابێت‌و(يَـٰٓأَيُّهَا ٱلنَّاسُ)ی تێدا نه‌بێت ئه‌وه سوره‌تێكی مه‌ده‌نییه.

دووه‌میان: هه‌ر سوره‌تێك باسی(دووڕووه‌كان)منافقینی تێدابێت ئه‌وه مه‌ده‌نییه.

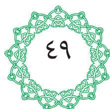
سێیه‌میان: هه‌ر سوره‌تێك باسی فه‌ڕزه‌كانی تێدا بێت، یاخود باسی حه‌ددێكی شه‌رعیی(كه سزایه‌كی دانراوه بۆ تاوانێكی دیاریكراوه له شه‌رعدا)تێدا بێت ئه‌وه سوره‌تێكی مه‌ده‌نییه.

چواره‌میان: هه‌ر سوره‌تێك خیطابی تێدا بێت بۆ ئه‌هلی كیتاب(ڕووگه‌و مه‌به‌ست له وته‌كه به‌ره‌وڕووی گه‌لێكی خاوه‌ن په‌رتووكی ئاسمانیی بێت وه‌ك: جووه‌كان، گاوره‌كان) ده‌ستپێبكات به‌(یا أهل الكتاب)یان (يَـٰبَنِىٓ إِسْرَٰٓءِيلَ)ئه‌وا ئه‌و سوره‌ته مه‌ده‌نییه.

پێنجه‌میان: هه‌ر سوره‌تێك ناوی(الیهود)ی تێدابێت به ناسراویی به ئه‌لیفولامی ته‌عریفه‌وه یاخود(النصاری)به ئه‌لیفولامی ته‌عریفه‌وه ئه‌وه سوره‌تێكی مه‌ده‌نییه.

شه‌شه‌میان: هه‌ر سوره‌تێك باسی جیهاد(جه‌نگ له پێناو خودا) بكات‌و باسی ئه‌حكامی جیهاد(یاساو ڕێساكانی جه‌نگ له‌پێناو خوداو

ئایینه‌كه‌ی) بكات، یاخود باسی غه‌زا بكات، ئه‌وه سوره‌تێكی مه‌ده‌نییه‌.

٤٩ تایبه‌تمه‌ندییه‌كانی سوره‌ته مه‌ده‌نییه‌كان چیین ؟

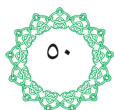
وـ یه‌كه‌میان: سوره‌ته مه‌ده‌نییه‌كان به‌درێژیی باس له ئه‌حكامه شه‌رعییه‌كان(یاساو ڕێساكان)ده‌كه‌ن واته: ئه‌حكامه‌كانی عیباده‌ت (یاساكانی به‌ندایه‌تیی)و خوداپه‌رستییو مامه‌ڵه‌كردنو سزاكانو میرات .. هتد. به‌درێژیی ئه‌م ئه‌حكامه شه‌رعییانه‌مان بۆ باس ده‌كه‌نو ڕوون ده‌كه‌نه‌وه‌.

دووه‌میان: سوره‌ته مه‌ده‌نییه‌كان په‌رده له‌سه‌ر دووڕووه‌كان هه‌ڵده‌ماڵنو به‌خه‌ڵكییان ده‌ناسێننو كه‌شف(ئاشكرایان)ده‌كه‌نو سروشتو سیفات(ڕه‌وشت)و پلانه‌كانیان بۆ دژی ئیسلامو ئه‌هلی ئیسلام(خه‌ڵكی موسڵمان)ده‌رده‌خه‌ن.

سێیه‌میان: له تایبه‌تمه‌ندییه‌كانی سوره‌ته مه‌ده‌نییه‌كاندا گفتوگۆكردنه له‌گه‌ڵ ئه‌هلی كیتاب(گه‌لی خاوه‌ن په‌رتووكی ئاسمانیی)نصاری (گاور)، له‌گه‌ڵ یه‌هودییه‌كان(جووه‌كان)به‌تایبه‌تو پووچه‌ڵكردنه‌وه‌ی بیروباوه‌ڕه‌كانیانو ڕوونكردنه‌وه‌ی ده‌ستكارییكردنو ته‌حریفكردنی ئه‌وانه بۆ كتێبه‌كانیان(به‌لاڕێدابردنو گۆڕینیی ناوه‌ڕۆكی په‌یامی خودایی)و بانگكردنه بۆ ئیسلام به به‌ڵگه‌و حوجه‌جه‌وه‌.

چواره‌میان: له تایبه‌تمه‌ندییه‌كانی سوره‌ته مه‌ده‌نییه‌كان درێژی بڕگه‌و سوره‌ته‌كانییه‌تی بۆ نموونه سوره‌تی(البقرة)كه دوو جوزئونیوه‌و سوره‌تی(آل عمران ـ النساء ـ المائدة)ئه‌مانه هه‌مووی سوره‌تی

درێژن، کەوایە لە تایبەتمەندیی سورەتە مەندەنییەکان درێژی سورەت‌و ئایەتەکانییەتی؛ چونکە بۆ ڕوونکردنەوەی عەقایدو ئەحکامە(بیروباوەڕو ئاساو ڕێساکانە)و کۆمەڵگەش پێویستی پێیەتی.

٥٠ سوودی زانینی سورەتە مەککییی‌و مەدەنییەکان چییە ؟

و- یەکەمیان: سوودی هەیە بۆ زانینی ناسخ‌و منسوخ(لابەرو لابراو) جیاکردنەوەیان لەیەکتریی، کامیان لەپێشترەو لە مەککەبووەو کامیان لە مەدینە بووە، کەواتە: ئەو حوکمەی لە مەدینەیە حوکمی مەککە نسخ دەکاتەوە(پووچەڵی دەکاتەوەو لای دەبات).

دووەمیان: سوودی لێ دەبینین بۆ تەفسیری قورئان دەزانین ئەمە لەوێ دابەزیوە ئەمە بۆ ئەوێ دابەزیوە بۆ تێگەیشتن سوودی هەیە بۆمان.

سێیەمیان: سوودی لێ دەبینین بۆ فێربوونی شێوازی بانگەواز بۆ لای خودا؛ چونکە شێوازی بانگەوازی مەککە جیاوازە لە شێوازی بانگەوازی مەدینە.

چوارەمیان: سوودی لێ دەبینین بۆ دەرهێنان‌و هەڵهێنجانی ژیاننامەی پێغەمبەری خودا(ﷺ)کە لە مەککە چۆنبووە چی بۆ دابەزیوە، لە مەدینە چۆنبووە.

پێنجەمیان: هەروەها بەڵگەشە لەسەر گرینگیدانی موسڵمانان بەقورئان لە سەرەتاوە هەر لە سەحابەوە گرینگیانداوە بەم بابەتە؛ چونکە قورئانی پیرۆز جێگای بایەخ‌و گرینگیدانی سەحابە(هاوەڵان)و ئەهلی ئیسلامبووە(مرۆڤی موسڵمان)بە درێژایی مێژوو لە هەموو بوارەکانی

قورئاندا كۆڵیونه‌ته‌وه ئه‌مه‌ش یه‌كێكه له بواره‌كانی قورئان.

شه‌شه‌میان: له ڕێی زانینی مه‌ككیی‌و مه‌ده‌نییه‌وه هه‌ندێك جار ڕای به‌هێزو بێهێزمان بۆ ده‌رده‌كه‌وێت له بۆچوونی زانایانی ته‌فسیردا.

٥١ فه‌زائیلی قورئان مانای چییه‌و بابه‌ته‌كانی چییه ؟

و- مه‌به‌ستمان له«فه‌زائیل»واته: ڕێزو شكۆی قورئانی پیرۆزو پله‌و سیفه‌ته به‌رزه‌كانی قورئان، فه‌زائیل بریتییه: له‌و خاسیه‌ت‌و سیفه‌ت‌و شكۆو به‌رزییه‌ی كه له‌باره‌ی ئیسلام‌و قورئانی پیرۆزه‌وه هاتووه چ له به‌شێك له قورئان، یان هه‌موو قورئان، وه‌كو به‌ڵگه‌یه‌ك‌و ڕوونكره‌وه‌یه‌ك بۆ شكۆو شه‌ره‌ف‌و سوودو قازانجی قورئان بۆ دنیاو قیامه‌ت، بابه‌ته‌كانیشی بریتییه له:

یه‌كه‌میان: فه‌زائیله گشتییه‌كان له سیفه‌ته به‌رزه‌كان‌و پله‌به‌رزه‌كانی قورئان به‌شێوه‌یه‌كی گشتیی.

دووه‌میان: باسكردنی فه‌زڵ‌و شكۆی ئه‌هلی قورئان‌و هه‌ڵگرانی قورئان.

سێیه‌میان: فه‌زڵ‌و شكۆو گه‌وره‌یی سوره‌ت‌و ئایه‌ته‌كانی قورئان.

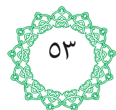
٥٢ گرینگیی زانینی فه‌زائیلی قورئان چییه ؟

و- یه‌كه‌میان: زانینی گه‌وره‌یی قورئان ده‌بێته مایه‌ی ئه‌وه‌ی مرۆڤ له‌ناخی خۆیدا زیاتر قورئان به‌گه‌وره دابنێت‌و پله‌وپایه‌و شكۆو گه‌وره‌یی قورئانی پیرۆزی له‌دڵدا زێتر ده‌كات.

دووه‌میان: هانده‌رێکی باشه بۆ فێربوونی قورئان‌و تێڕامان‌و فێربوونی ماناکان و ئیشوکار پێکردنیی‌و خوێندنه‌وه‌و له‌به‌رکردن‌و گوێ بۆ گرتنی.

سێیه‌میان: سوود لێ وه‌رگرتنییه‌تی بۆ بانگه‌وازکردن بۆ قورئانی پیرۆزو بانگه‌وازکردن بۆ لای خودای گه‌وره که بزانن قورئان هێنده گه‌وره‌یه، گه‌وره‌ترین سه‌رچاوه‌یه بۆ بانگه‌وازکردن بۆ لای خودای په‌روه‌ردگار.

چواره‌میان: زانینی گه‌وره‌یی قورئان ئه‌وه‌مان بۆ ده‌رده‌خات که قورئان له هه‌موو کتێبه‌کان گه‌وره‌تره شایه‌نی گرنگیی پێدانه‌و هیچ کتێبێك نییه هێنده‌ی قورئانی پیرۆز زانست‌و مه‌عریفه‌تیی(زانیاریی)له‌خۆ گرتبێت .

٥٣ فه‌زڵی قورئانی پیرۆز چییه به‌سه‌ر کتێبه ئاسمانییه‌کانی تردا؟

یه‌که‌میان: قورئان ناسیخه(لابه‌ره)و هه‌موو کتێبه‌کانی پێش خۆی نه‌سخ کردۆته‌وه‌و حوکمی هه‌موو ئه‌و کتێبانه‌ی پێش خۆی سڕیوه‌ته‌وه، هیچ کتێبێکی دی کاری پێناکرێت دوای قورئانی پیرۆز.

دووه‌میان: قورئان له پیرۆزترین شوێنی سه‌ر زه‌ویی دابه‌زیوه ئه‌ویش (مه‌ککه)یه که ئه‌مه بۆ هیچ کتێبێکی دی نییه.

سێیه‌میان: خودای گه‌وره خۆی به‌ڵێنیداوه که ئه‌م قورئانه بپارێزێت له هه‌موو ده‌ستکارییه‌ك، به‌ڵام ئه‌مه‌ی نه‌داوه به کتێبه‌کانی دی، هه‌روه‌ك خودای په‌روه‌ردگار ده‌فه‌رموویێت (إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ)

چواره‌میان: فه‌زڵی قورئان به‌سه‌ر کتێبه‌کانی تردا ئه‌وه‌یه که قورئانی پیرۆز بواره‌کانی ئیعجازی زیاتره، قورئان له زۆر ڕووه‌وه جێگای ده‌سته‌وه‌ستانکردنی مرۆڤه، مرۆڤ به‌رامبه‌ر به گه‌وره‌یی ئه‌م کتێبه له

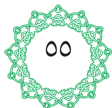
ڕووی ئەحکام و تەشریعەوە(ڕێساو بەیاساکردن)لە ڕووی عەقیدەوە (بیروباوەڕ)لە ڕووی ئابوریی‌و پەروەردەوە لە ڕووی کاروباری ژیان‌و خێزانەوە لە ڕووی ئیعجازی زانستییەوە سەرسام دەبێت، هەموو ئەمانە جیاوازیی قورئانە لەگەڵ کتێبەکانی ترا.

٥٤ فەزڵ‌و گەورەیی خوێندنەوەی قورئان چییە کە لە قورئـــان‌و سوننەتدا هاتبێت ؟

و- بێگومان بەڵگەمان لە ئایەت‌و فەرموودەکاندا زۆرن لەسەر فەزڵی ئەو کەسەی قورئان دەخوێنێتەوە، بەڵام لێرەدا چەند نموونەیەك باس دەکەین، خودای گەورە دەفەرمووێت(إِنَّ لَّذِينَ يَتْلُونَ كِتَٰبَ للَّهِ وَأَقَامُوا لصَّلَوٰةَ وَأَنفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَٰهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً يَرْجُونَ تِجَٰرَةً لَّن تَبُورَ) فاطر/٢٩واتە: ئەوانەی کە قورئان دەخوێننەوەو نوێژەکانیان بە باشترین شێوە ئەنجامداوەو لەوەی کە پێماینداون بە نهێنیی‌و ئاشکرا دەبەخشن بازرگانییەك داوا دەکەن کە هەرگیز زیانی بەر ناکەوێت. (لِيُوَفِّيَهُمْ أُجُورَهُمْ وَيَزِيدَهُم مِّن فَضْلِهِۦٓ إِنَّهُۥ غَفُورٌ شَكُورٌ)فاطر/٣٠واتە: بۆ ئەوەی خودا بەباشترین شێوە پاداشتیان بداتەوەو بە بەخشندەیی خۆی زێتر بەهرەمەنیان بکات، بەڕاستی خودا لێبوردەیە بەرامبەر گوناهی گەورەیان‌و بە بەخشینی زۆر بەرامبەر بەکەم بەندەکانی سوپاس دەکات.لە فەرموودەکانی پێغەمبەری خوداش(ﷺ)کە ئیمامی (الترمذی)گێڕاویەتییەوە: قَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ مَنْ قَرَأَ حَرْفًا مِنْ كِتَابِ اللَّهِ فَلَهُ بِهِ حَسَنَةٌ وَالْحَسَنَةُ بِعَشْرِ أَمْثَالِهَا لاَ أَقُولُ الم حَرْفٌ وَلَكِنْ أَلِفٌ حَرْفٌ وَلاَمٌ حَرْفٌ وَمِيمٌ حَرْفٌ الترمذي/ ٢٩١٠ واتا: ئەوەی پیتێك لە کتێبەکەی خودا بخوێنێتەوە ئەوا چاکەیەکی

بۆ هەیە، چاکەش بە(دە)ئەوەندەی خۆیەتی، من ناڵێم(الـم)پیتێکە، بەڵکو(أ)پیتێکەو(ل)پیتێکەو(م)یش پیتێکە.

٥٥ پاداشتی گوێگرتن لە قورئـــان چییە ؟

وـ پاداشتی گوێگرتن لەقورئانی پیرۆزو گەورەیی گوێگرتن لەقورئان هەروەك خودای گەورە دەفەرموویێت(وَإِذَا قُرِئَ لْقُرْءَانُ فَـسْتَمِعُوا لَهُ وَأَنصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ)الأعراف/٢٠٤واتە: کاتێك کە قورئان خوێندرا دەبێ گوێی لێ بگرن‌و بێدەنگیشبن بۆ ئەوەی خودا میهرەبانیتان لەگەڵدا بکات. پێغەمبەری خوداش(ﷺ)دەفەرموویێت(من استمع إلى آية من كتاب الله عز وجل، كتب له حسنة مضاعفة، ومن تلاها كانت له نورا يوم القيامة)اخرجه احمد/٨٩٩٤، واتا: هەر کەسێك گوێ بگرێت بۆ ئایەتێك لە قورئان خودای گەورە چاکەیەکی بۆ دەنووسێت بەچەند قات(چەند ئەوەندە)هەر کەسێك ئایەتێك لە قورئانی پیرۆز بخوێنێتەوە؛ بۆی دەبێت بە نوورێك لە ڕۆژی دواییدا.

٥٦ سوودو پاداشتی کۆبوونەوە بۆ خـــوێندنەوەی قورئـــانی پیرۆز چییە؟

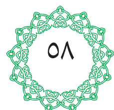
وـ پێغەمبەری خودا(ﷺ)دەفەرموویێت(وَمَا اجْتَمَعَ قَوْمٌ فِي بَيْتٍ مِنْ بُيُوتِ اللهِ، يَتْلُونَ كِتَابَ اللهِ، وَيَتَدَارَسُونَهُ بَيْنَهُمْ، إِلَّا نَزَلَتْ عَلَيْهِمِ السَّكِينَةُ، وَغَشِيَتْهُمُ الرَّحْمَةُ وَحَفَّتْهُمُ الْمَلَائِكَةُ، وَذَكَرَهُمُ اللهُ فِيمَنْ عِنْدَهُ)رواه مسلم/٢٦٩٩ واتە: هەر کاتێك کۆمەڵێك کۆبوونەوە لەماڵێك لە ماڵەکانی خودای پەروەردگار قورئان بخوێننەوە بەیەکەوە موتاڵای بکەن؛ لە

ماناکەی بکۆڵنەوەو فێری خوێندن و خوێندنەوەی بن؛ ئیلا(مەرجە) ئارامیی و سەکینەتی خودایی(ئاسودەیی)بەسەریاندا دەبەزێت میهرو بەزەیی خودای پەروەردگار دایان دەپۆشێت؛ فریشتەکان بە باڵەکانیان دایان دەپۆشن خودای پەروەردگاریش لەئاسماندا یادیان دەکات .

٥٧ فەزڵی ئەو کەسە چییە کە قورئانی پیرۆز فێر دەبێت و خەڵکیش فێر دەکات ؟

و- پێغەمبەری خودا(ﷺ)دەفەرموویت: (خَيْرُكُمْ مَنْ تَعَلَّمَ الْقُرْآنَ وَعَلَّمَهُ)رواه البخاري/٥٠٢٧ واتا: باشترینتان ئەو کەسەیە کە قورئان فێردەبێت و خەڵکیش فێردەکات.

٥٨ ئادابەکانی خوێندنەوەی قورئانی پیرۆز چیین ؟

و- بێگومان کۆمەڵێك ئاداب(ڕەوشت)مان هەیە، هەندێك لە زانایان کۆمەڵێك کتێبیان نووسیوە سەبارەت بە ئادابی خوێنەری قورئان:

یەکەمیان: پاکیی لاشەو شوێن و جلوبەرگ و دەم و ددان.

دووەمیان: دەبێت بەدانیشتنەوە قورئانی پیرۆز بخوێنێت(وەکو ڕێزێك) تەنها لە نوێژدا نەبێت؛ چونکە لە نوێژدا بەپێوە قورئان دەخوێندرێت، بەڵام هەرچەندە بەڕاکشان حەڕام(قەدەغەو تاوان) نییە، بەڵام ئەدەب وایە مرۆڤ بە جوانترین شێوە دابنیشێت لەخزمەتی قورئانی پیرۆزدا.

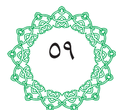
سێیەمیان: لەسەرەتای قورئاندا بڵێت: (أعوذ بِاللّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ)

چوارەمیان: (بِسۡمِ ٱللَّهِ ٱلرَّحۡمَٰنِ ٱلرَّحِيمِ)بکات دوایـــی(أعوذ بِاللّهِ مِنَ الشّيْطَانِ الرّجِيمِ).

پێنجەمیان: هەوڵبدات دەنگی خۆی خۆش بکات، قورئان بڕازێنێتەوە؛ چونکە قورئانی پیرۆز خۆی ڕازاوەیە بەدەنگی خۆش.

شەشەمیان: قورئان بخوێنێتەوە بە تەرتیلو بەهێمنییو لەسەرخۆیی.

حەوتەمیان: قورئان بخوێنێتەوە بە تێڕامانو لێ تێگەیشتن لە ئایەتەکان.

دیارترین ئەو کتێبانە چییە کە لەبارەی فەزائیلی قورئانی پیرۆزەوە نووسراوە ؟

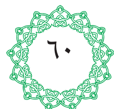
و- ئەو کتێبانەی کە باسی فەزڵی قورئان دەکەن:

«فضائل القرآن»النسائی.

«فضائل القرآن» ابن كثير الدمشقي.

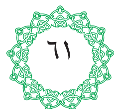
«فضائل القرآن»ابن حجر العسقلانی.

«فضائل القرآن»کە یەکێکە لە کتێبە کۆنەکان هی ئەبو عوبەید قاسمي کوڕی سەلام، ئەمانە کۆمەڵێك کتێبن سەبارەت بە فەزائیلی قورئانی پیرۆز .

ئه‌و كتێبانه‌ چیین كه‌ باسی ئـــادابه‌كانی ئه‌هلی قورئــانی پیرۆز ده‌كه‌ن ؟

و- كتێبی«آداب حملة القران »ئیمامی ئاجوریی«التبیان في آداب حملة القران»ئیمامی نه‌وه‌وی ڕه‌حمه‌تی خودایان لێ بێت.

سیفه‌ته‌ به‌رزه‌كان‌و خاسیه‌ته‌ به‌رزه‌كانی قورئانی پیرۆز چییه‌ ؟

و / **یه‌كه‌میان:** قورئانی پیرۆز خودای گه‌وره‌ ده‌یپارێزێت له‌ سینگی قورئانخوێنه‌كاندا؛ كه‌ له‌پێش ئیسلامدا هیچ كه‌سێك نه‌بووه‌ له‌ سینگیدا ته‌ورات، یان ئینجیلی پاراستبێت، به‌ڵام به‌درێژایی مێژوو به‌ ملیۆنه‌ها كه‌س‌و ئێستاشی له‌گه‌ڵدا بێت له‌ سینگی خۆیاندا قورئانیان پاراستووه‌.

دووه‌میان: قورئانی پیرۆز كه‌ گه‌یشتووه‌ به‌ ئێمه‌ فریشته‌كان نه‌بێت كه‌س ده‌ستیپێنه‌گه‌یشتووه‌ كه‌ له‌لایه‌ن خوداوه‌ هاتووه‌ بۆ ئێمه‌و باشتریش وایه‌ كه‌ موسڵمان به‌ده‌ستی پاكه‌وه‌ نه‌بێت ده‌ست نه‌بات بۆ قورئانی پیرۆز.

سێیه‌میان: خودای گه‌وره‌ به‌ڵێنی داوه‌ كه‌ ده‌یپارێزێت.

چواره‌میان: قورئان ده‌بێته‌ شه‌فاعه‌تكار(تكاكار)بۆ قورئانخوێنان‌و ئه‌هلی قورئان.

پێنجه‌میان: قورئانی پیرۆز نادرێته‌ پاڵ غه‌یری خودا، به‌ڵكو(وته‌ی) خودای په‌روه‌ردگاره‌، وه‌كو هه‌ندێك كتێب نییه‌ بوترێت: ئینجیلی لۆقا، ئینجیلی یوحه‌نا، به‌ڵكو قورئان قورئانی خودایه‌(كلام اللّٰه)له‌

ئامادەکردنی هیچ کەسی دی نییە، وەکو کتێبەکانی دی، بۆیە زۆربەی کتێبەکان دەدرێتە پاڵ کەسێکی دی لە پیاوچاکان، یان یەکێك لە پێغەمبەران، وەکو دەوترێت ئینجیلی یوحەنا، ئینجیلی مەرقەص، ئینجیلی بەرنابا، ئاڤێستای زەردەشت.

شەشەمیان: ئاسانکردنی لەبەرکردنو خوێندنەوەی، خودای گەورە ئاسانی کردووە بۆ خەڵکی گەر یەکێك بیەوێت، بۆیە دەبینین زۆرکەس هەن زمانی عەرەبی نازانن، بەڵام قورئانیشیان لەبەرکردووە.

حەوتەمیان: قەدەغەکراوە کە بە مانا بگێڕدرێتەوە دەبێت بە دەق لەبەری بکەیت(دەقاودەق ئەزبەر بکرێت).

هەشتەمیان: ئەو قورئانە پیرۆزە زاڵە بەسەر هەموو کتێبەکانی تردا؛ هیچ کتێبێك نییە بتوانێت شان لە شانی قورئانی پیرۆز بدات(هاوشانو هاوئاستی قورئانی پیرۆز بێت).

نۆیەمیان: ئەگەر یەکێك زۆر دەستی پێوەنەگرێت(نەیخوێنێتەوەو ویردی نەکات بەبەردەوامیی)زوو لەبیری دەچێتەوە.

دەیەمیان: ئەو قورئـــانە پیرۆزە شـــیفایە(چـــارەسەرە)بۆ نەخۆشیی (چارەسەریی نەخۆشییە).

یانزدەیەمیان: قورئانی پیرۆز ناوو سیفاتی زۆرە.

دوانزدەیەمیان: ئەهلی زانست نەهییان(قەدەغە)کردووە لەوەی مرۆڤ قورئان ببات بۆ شوێنێك کە شوێنی(دار الكفر)خاكو نیشتیمانو وڵاتو شوێنی نیشتەجێبوونی خەڵکی بێباوەڕ بێت نەکا کافرەکان بەشێوەیەکی

ناشیرین مامه‌ڵه‌ی له‌گه‌ڵ بكه‌ن.

سیانزده‌یه‌م: خوێنه‌ره‌كانی قورئانی پیرۆز هیچ كات له‌خوێندنه‌وه‌ی تێر و بێزارنابن .

٦٢

مه‌به‌ست چییه له‌وه‌ی كه قورئانی پیرۆز به (حه‌وت) پیت دابه‌زیوه ؟

وـ زانایان بۆ وه‌ڵامی ئه‌م پرسیاره مه‌به‌ست له‌(الأحرف السبعة)ئه‌و حه‌وت شێوه‌ی كه قورئانی پێ دابه‌زیوه چوار ڕای جیاوازیان هه‌یه:

یه‌كه‌میان: كه ڕای زۆربه‌ی زانایانه مه‌به‌ست له‌(الأحرف السبعة)یان حه‌وت پیته‌كه یان حه‌وت شێوه‌كه؛ بریتییه: له حه‌وت زمان، یاخود حه‌وت زاراوه كه عه‌ره‌ب قسه‌ی پێكردووه قورئانی پیرۆز به هه‌ر حه‌وت پیتی دابه‌زیوه، وه‌كو ئاسانكارییه‌ك بۆ ئه‌وه‌ی كه تێبگه‌ن ته‌نها له‌و حه‌وت له‌هجه‌یه(زاره‌یه)حه‌وت زاره‌كه قوره‌یش‌و هوزه‌یل‌و ته‌میم‌و حوازین‌و كینانه‌و ثه‌قیف‌و یه‌مه‌نه، یان ئه‌ڵێن: قوره‌یش‌و هوزه‌یل‌و ته‌میم‌و حوازین‌و ئه‌زدو ڕه‌بیعه‌و سعدی بن بكره ئه‌مه‌ش، وه‌كو وتمان ڕای زۆربه‌ی زانایانه.

ڕای دووه‌میان: ده‌ڵێن مه‌به‌ست له‌(الأحرف السبعة)حه‌وت ڕووی قورئانه حه‌وت وه‌جهه كه بریتییه: له ئه‌مرو نه‌هیی له وه‌عدو وه‌عیدو جه‌ده‌ل مه‌به‌ستیشمان له ئه‌مر: فه‌رمانه‌كانی قورئانه نه‌هیش: قه‌ده‌غه‌كراوه‌كانی قورئانه وه‌عد: به‌ڵێنه‌كانی قورئانه وه‌عید: به‌ڵێنه ترسناكه‌كانی قورئانی پیرۆزه كه به‌ڵێنه به دۆزه‌خ‌و به‌سزا، هه‌روه‌ها گفتوگۆ به‌چیرۆك‌و

نموونه‌هێنانه‌وه، یان وتراوه مه‌به‌ست له ئه‌مرو نه‌هیو حه‌رامو حه‌ڵاڵو موحكه‌مو موته‌شابیهه‌كانی قورئانه.

ڕای سێیه‌میان: ده‌ڵێن مه‌به‌ست له‌(الأحرف السبعة)ئه‌و جیاوازییه‌یه كه له وشه‌كانی قورئاندا هه‌یه، حه‌وت جیاوازیی له‌وانه‌ش جیاوازیی ناوه‌كان له‌ڕووی تاكو له ڕووی كۆوه له ڕووی مذكرو مؤنث(نێرو مێ) وه جیاوازیی له شێوازی شیكردنه‌وه‌و ئیعرابدا، جیاوازیی له سه‌رفی قورئاندا، جیاوازیی له پێشخستنو دواخستنی وشه‌كانو پیته‌كانی قورئاندا، جیاوازیی له‌نێوان گۆڕینی پیتێك به پیتێك به‌پێی زاری عه‌ره‌ب، جیاوازیی به‌زیاده‌و كه‌مكردن؛ بۆ نموونه: ئایه‌تێك ده‌ڵێن: ئه‌و پیته‌ی زیاده‌ی تێدایه ئه‌و پیته‌ی كه‌متره، واتا: كورتبڕیی تێداكراوه، هه‌روه‌ها جیاوازیی له شێوه‌زاره‌كان كه هه‌ندێك جار هه‌ندێك وشه له قورئاندا به‌قه‌ڵه‌ویی ده‌خوێندرێته‌وه هه‌ندێك وشه به‌ناسكیی ده‌خوێندرێته‌وه هه‌ندێك وشه به فه‌تح هه‌ندێك وشه به ئیماله.

ڕای چواره‌میان: ده‌ڵێن مه‌به‌ست له‌و(الأحرف السبعة)یه ئه‌و ژماره‌یه كه دابه‌زیوه ته‌نها ڕه‌مزێكه(دروشمو هێمایه‌كه)؛ چونكه ژماره‌ی(حه‌وت) لای عه‌ره‌ب ژماره‌یه‌كی به‌ڕێزه ژماره‌یه‌كه كه‌مال(كامڵبوون)ده‌به‌خشێت كه قورئان به‌و حه‌وت وشه‌یه دابه‌زیوه، هیچ مه‌فهومێكی(واتاو مه‌به‌ستو تێگه‌یشتن)نییه مه‌عنای(واتای) ئه‌وه نییه قورئان به‌حه‌وت زاری عه‌ره‌ب دابه‌زیبێت.

ئایا ئه‌م حه‌وت زاره له قورئانی پیرۆزدا ماوه‌ته‌وه ؟

و: یه‌كه‌میان: هه‌ندێك لایان وایه ته‌نها له دوایی نووسینه‌وه‌ی قورئانی پیرۆز ئه‌وه‌ی كه له‌گه‌ڵ ڕه‌سمی قورئاندا گونجابێت ئه‌وه ماوه‌ته‌وه، واتا: ئه‌و وشانه ماوه‌ته‌وه له زاری عه‌ره‌ب له(الأحرف السبعة)له‌گه‌ڵ نووسینی قورئاندا یه‌كی گرتۆته‌وه.

دووه‌میان: ڕایان وایه كه ته‌نها یه‌ك شێوه ماوه‌ته‌وه ئه‌ویش شێوازی زمانی قوڕه‌یشه.

سێیه‌میان: ڕایان وایه كه هه‌ر حه‌وته‌كه‌ی ماوه‌ته‌وه واته: له قورئاندا هه‌موو زاراوه‌كانی عه‌ره‌بی تێدایه، به‌ڵام هه‌رچه‌نده ئه‌م ڕایه‌یان ڕایه‌كی لاوازه‌و له زۆر شوێندا به‌كار نه‌هاتووه، به‌ڵكو ئه‌و زمانه‌ی كه زۆرینه‌ی قورئانی پیرۆزی پێ نووسراوه‌ته‌وه‌و پێ دابه‌زیوه، ئێستا ئێمه له موسحه‌ف ده‌یخوێنینه‌وه زۆرینه‌ی زمانی قوڕه‌یشه، واته: ئه‌و زاره زاڵه به‌سه‌ر قورئاندا مه‌به‌ستیشمان له‌وه‌ی كه ده‌ڵێین زاڵه له‌سه‌ر شێوه‌زاری قورئانه كه وشه‌كان موافیقی(هاوتاو هاوشێوه‌ی)زاری قوڕه‌یشه.

حیكمـه‌ت چییه له‌وه‌ی كه قورئـــانی پیرۆز به حه‌وت شـــێواز دابه‌زیوه ؟

وـ یه‌كه‌میان: ئاسانكاری بۆ ئوممه‌ت‌و ڕه‌حمه‌تی خودایه كه له هه‌موو زاراوه‌كانی تێدا بێت بۆ ئه‌وه‌ی عه‌ره‌ب تێی بگات.

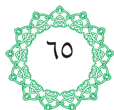
دووه‌میان: بۆ بڵاوبوونه‌وه‌ی ده‌عوه‌و بانگه‌وازی ئیسلام بۆ ئه‌وه‌ی هه‌موو قه‌بائیله‌كان(هۆزه‌كان)ی، عه‌ره‌ب لێی تێبگه‌ن؛ چونكه عه‌ره‌ب ئوممه‌تێكی نه‌خوێنده‌واربوون.

سێیه‌میان: كورتبڕیی، هه‌روه‌ها ڕه‌وانبێژیی قورئان ده‌رده‌خات؛ چونكه جیاوازیی هه‌یه له زارێك بۆ زارێكی دی قورئانیش موعجیزه‌یه(په‌رجووه) بۆیه هه‌موو وشه‌كانی له خۆیدا كۆكردۆته‌وه.

چواره‌میان: به‌ڵگه‌یه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی كه قورئانی پیرۆز سه‌رچاوه‌كه‌ی سرووشی خودایه‌و خودای گه‌وره خۆی ئاگاداره‌و زانایانه به‌هه‌موو زاره‌كان بۆیه قورئان به زاری كه‌س نه‌نووسراوه‌ته‌وه به‌تایبه‌ت، به‌ڵكو له‌لایه‌ن خودایه‌كه‌وه هاتووه كه خۆی زانایه به‌هه‌موو زاره‌كان‌و به هه‌موو زمانه‌كان.

پێنجه‌میان: هۆكارێكه بۆ یه‌كگرتنی زمانی عه‌ره‌بی، وه‌ك چۆن ده‌وترێت زمانی ستاندارد كه زۆرێك له وڵاته‌كان نییانه، تا ئێستا وه‌كو كورد زمانێكی ستانداردی دروست نه‌كردووه كه ده‌كرێ بكرایه‌و هه‌موو زاره‌كان كۆبكرێته‌وه كام وشه‌یه جوانتره به‌كاربهێنرێت‌و بكرێته زمانێك كه هه‌موو خه‌ڵك قسه‌و گفتوگۆی پێ بكه‌ن له‌گه‌ڵ ئه‌وه‌شدا زمانه‌كه‌ی خۆشیان ده‌مێنێت.

شه‌شه‌میان: ئه‌م(الأحرف السبعة)یه یه‌كێكه له تایبه‌تمه‌ندییه‌كانی ئوممه‌تی ئیسلام، هه‌روه‌ها یه‌كێكه له تایبه‌تمه‌ندییه‌كانی قورئانی پیرۆز .

٦٥ مه‌به‌ست چییه له كۆكردنه‌وه‌ی قورئانی پیرۆز ؟

و‌ـ مه‌به‌ست له كۆكردنه‌وه‌ی قورئانی پیرۆز دووجۆره كۆكردنه‌وه‌مان هه‌یه:

كۆكردنه‌وه‌ی یه‌كه‌میان: كۆكردنه‌وه‌یه‌تی له سینگی هاوه‌ڵاندا پێش هه‌موو شتێ له‌سینگی پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)كه له‌به‌ری كردووه(ئه‌زبه‌ری كردووه) دواتر به‌شێكی زۆریان له سه‌حابه(هاوه‌ڵان) قورئانیان له‌به‌ربووه.

جۆری دووه‌میان: مه‌به‌ستمان له كۆكردنه‌وه‌ی قورئان كۆكردنه‌وه‌یه‌تی به‌مانای نووسینه‌وه‌و تۆماركردنی له كتێبێكدا كه موسحه‌فه، به‌ڵگه‌شمان چییه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی كه قورئانی پیرۆز خودا پاراستوویه‌تی له سینگی ئه‌هلی ئیمان‌و له سینگی قورئان خوێنه‌كاندا ئه‌وه‌یه كه خودای گه‌وره ده‌فه‌رموێت (بَلْ هُوَ ءَايَٰتٌ بَيِّنَٰتٌ فِى صُدُورِ ٱلَّذِينَ أُوتُوا۟ ٱلْعِلْمَ وَمَا يَجْحَدُ بِـَٔايَٰتِنَآ إِلَّا ٱلظَّٰلِمُونَ)العنكبوت/٤٩.

٦٦ به‌ڵگه چییه له‌سه‌ر ئه‌وه‌ی كه قورئانی پیرۆز دابه‌زیوه به‌حه‌وت پیت، یاخود به‌حه‌وت شێوه ؟

و‌ـ زانایان له‌سه‌ر ئه‌وه كۆده‌نگن كه قورئان به ته‌واتور دابه‌زیوه له‌سه‌ر حه‌وت شێوه به‌ڵگه‌شمان بۆ ئه‌مه فه‌رمووده‌ی ئیبن عه‌باسه(رضي الله عن)له(بخاري و مسلم)دا كه پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)فه‌رموویه‌تی: (أقرأني جبريل على حرف فراجعتُهُ، فلم أَزَل أَستَزيدُهُ ويَزيدُني حتى

انتهى إلى سبعة أحرف) واتا: جبریل یەكەم جار بەیەك حەرف بۆی خوێندمەوە بەیەك زار دوایی داوام كرد بۆم زیاد بكات، تا حەوت پیت، واتا: تا حەوت شێواز بەم شێوەیە لە كۆتایدا جبریل بۆی خوێندمەوە، هەروەها حەدیثی(ام أیوب)كە ئیبن ئەبی عاسم دەیگێڕێتەوە پێغەمبەری خودا(ﷺ)فەرموویەتی(أنزل القران على سبعة احرف أيها قرأت أصبت)واتا: قورئان بەحەوت شێوە دابەزیوە بەهەر كامیان بیخوێنیتەوە ڕاستە، هەروەها لە فەرموودەیەكی تریشدا كە گفتوگۆی ئیمامی عومەرە لەگەڵ سەحابییەكدا(هاوەڵێكدا) فعن عمرَ بنِ الخطاب -رضي الله عنه- قال: سمعتُ هشامَ بنَ حكيمِ بنِ حِزامٍ يقرأ سورة الفرقان في حياة رسول الله(ﷺ) فاستمعت لقراءته، فإذا هو يقرأ على حروف كثيرة لم يُقرئنيها رسول الله(ﷺ) فكدت أساوره في الصلاة، فتصبرت حتى سلَّم فلبَّبته بردائه، فقلت: من أقرأك هذه السورةَ التي سمعتك تقرأ؟ قال: أقرأنيها رسول الله(ﷺ) فقلت: كَذَبْتَ، فإن رسول الله(ﷺ) قد أقرأنيها على غير ما قرأت، فانطلقتُ به أقوده إلى رسول الله(ﷺ) فقلتُ: إني سمعت هذا يقرأ سورة الفرقان على حروف لم تُقرئنيها، فقال رسول الله(ﷺ): أرسله، اقرأ يا هشام، فقرأ عليه القراءة التي سمعته يقرأ، فقال رسول الله(ﷺ): كذلك أُنزلت، ثم قال: اقرأ يا عمر، فقرأتُ القراءة التي أقرأني، فقال رسول الله (ﷺ): كذلك أنزلت، إن هذا القرآن أُنزل على سبعة أحرف، فاقرؤوا ما تيسر منه)البخاري/٢٤١٩ ومسلم/٨١٨

واتە: ئیمامی عومەر(ڕەزاو ڕەحمەتی خودای لێ بێت)لەگەڵ سەحابیەك(هاوەڵێك)دا كە هیشامی كوڕی حەكیمی كوڕی حیزامە، دەبێت بە گفتوگۆیان لەسەر ئەوەی كە هەریەكەیان بەشێوەیەك دەیخوێنێتەوە دوایی كە دەچنە لای پێغەمبەری خودا(ﷺ)دەفەرموێت

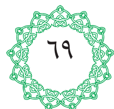
هه‌ردووكتان ڕاست ده‌یخوێننه‌وه ئه‌م هاوه‌ڵه به‌شێوه‌یه‌ك گوێی لێبووه له‌پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)ئه‌ویش به‌شێوه‌یه‌كی دی، واتا: هه‌ردووكیان قورئانی پیرۆزی پێ دابه‌زیوه.

٦٧ حوكمی له‌به‌ركردنی قورئانی پیرۆز چییه ؟

و- بۆ ئوممه‌تی ئیسلام واجبه(ئه‌ركه)كه قورئان له‌به‌ر بكه‌ن له سنگیاندا، به‌ڵام بۆ ئه‌فرادی ئوممه‌ت(تاكه‌كانی كۆمه‌ڵگه‌ی موسڵمان) ئه‌وه‌یه كه(مرۆڤ)كه‌مترین ئه‌وه‌ی له‌به‌ری بێت پێویسته ئه‌وانه‌ی له‌به‌ر بێت كه له نوێژه‌كاندا بیخوێنێته‌وه؛ چونكه نوێژ به‌بێ قورئان نابێت له‌وانه‌ش سوره‌تی(الفاتحة)هه‌روه‌ها دوای سوره‌تی(الفاتحة)سوره‌تێكی تریش بخوێنێته‌وه هیچ نه‌بێت دوو سوره‌تی له‌به‌ربێت جگه له(الفاتحة) بۆ ئه‌وه‌ی نوێژه‌كه‌ی پێ ڕه‌وان بكات.

٦٨ ئایا قورئانی پیرۆز له‌به‌ركردن فه‌زڵی هه‌یه ؟

و- به‌ڵێ؛ چونكه پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)هاوه‌ڵانی هانداوه بۆ له‌به‌ركردنی قورئان‌و ئه‌وانه‌ی كه قورئانیان له‌به‌ربووه پێشی خستوون له پێش نوێژییداو پێشی خستوون له جیهادا پێشی خستوون له شه‌هیدییدا، كاتێك كه شه‌هید ده‌كران ئه‌وانه‌ی قورئانیان زۆرتر له‌به‌ربووه ئه‌وانه‌ی پێش ده‌خست له ناشتندا، هه‌روه‌ها ئه‌و كه‌سه‌ی قورئانی پیرۆزی له‌به‌ربووبێت ژنی لێ ماره‌كردووه‌و ماره‌ییه‌كه‌ی بریتیبووه له چه‌ند سوره‌تێكی قورئانی پیرۆز كه له‌به‌ریبووه .

چی ڕێگای بۆ پێغەمبەری خودا (ﷺ) ئاسان کردووە کە قورئانی پیرۆز زوو، لەبەربکات کە بەردەوام بۆی دەهات لەبەری دەکرد ؟

و- یەکەمیان: خودای گەورە خۆی بەڵێنی پێدابوو کە قورئانی بۆ لە سینگیدا کۆبکاتەوە(إِنَّ عَلَيْنَا جَمْعَهُۥ وَقُرْءَانَهُۥ).

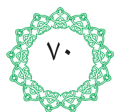
دووەمیان: پێغەمبەری خودا(ﷺ)پێغەمبەرێکی نەخوێندەواربووە ئومییبووە، کەسێك کە ئوممیی بێت ئاسان شت لەبەر دەکات؛ چونکە مێشکی خۆی بەکاردەهێنیو پشت بەمێشکی خۆی دەبەستێت نەك بە پێنووسو تێنووس.

سێیەمیان: پێغەمبەری خودا(ﷺ) کاتێك کە قورئانی پیرۆزی بۆ دادەبەزی یەکسەر(ڕاستەخۆ)دەیفەرموو بەوانەی کە نووسەری سرووشبوون بۆ ئەوەی بینووسنەوەو بیگەیەنن، لەبەر ئەوەی خوێندنەوەی جارێکیترو نووسینەوەی لەڕێی لەبەرکردنەوە ئەمە بووە هۆی ئاسانکردنی لەبەرکردنی قورئانی پیرۆز بۆ پێغەمبەری خودا(ﷺ).

چوارەمیان: دابەزینی قورئانی پیرۆز بە پارچە پارچە ، دوا بەدوای یەك ئەمەش بەهەمان شێوە ئاسانکاریی بوو بۆ پێغەمبەری خودا(ﷺ)کە قورئان لەبەر بکات.

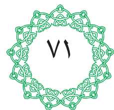
پێنجەمیان: خوێندنەوەی پێغەمبەری خودا(ﷺ)بۆ قورئان شەوانەو شەونوێژکردنی، ئەمەش هۆکارێك بوو بۆ لەبەرکردنی قورئانی پیرۆز.

شەشەمیان: هەروەها مودارەسەکردنی جبریل(علیه السلام)کە هەموو ڕەمەزانێك دەهات بۆ لای پێغەمبەری خودا(ﷺ)قورئانی پیرۆزی پێ خەتم دەکرد، لەکۆتایی ساڵی تەمەنیشیدا دووجار قورئانی پێ خەتم کرد، ئەمانە هەمووی بەڵگەن لەسەر ئاسانکردنی قورئانو لەبەرکردنی بۆ پێغەمبەری خودا(ﷺ) .

٧٠

بەناوبانگترین ئەو هاوەڵانە کێبوون کە قورئانیان لەبەر بووە لە موهاجیرین (کۆچکردووان) ؟

و. لە موهاجیرین، یاخود لە کۆچەران، دووای چوار خولەفای ڕاشیدین بریتیبوون لەم هاوەڵە بەڕێزانە«طلحة، سعد، ئیبن مسعود ، حذیفە، سالم، ئەبی حذیفە، عبداللهی کوڕی عمر، عبداللهی کوڕی عباس، عەمری کوڕی عاصو عبداللهی کوڕی ، عبداللهی کوڕی زوبەیر، عائیشة، حەفصة، ئوم سەلەمە»ئەمانە حوففاظی موهاجرین بوون(ئەو کەسانەبوون کە قوریانیان لەبەربووە لە کۆچەران) .

٧١

ئەی بەناوبانگترین ئەو هاوەڵانەی کە لە ئەنسار قورئانیان لەبەر بوو کێ بوون ؟

و. لە ئەنساریش ئەوانەی قورئانیان لەبەر بووە بریتیبوون لەم هاوەڵە بەڕێزانە«عوبادەی کوڕی صامیت، ئوبەی کوڕی کەعب، موعاذی کوڕی جبل، زەیدی کوڕی ثابت، فوضالەي کوڕی عوبەید، مەسلەمەی کوڕی مەخلد ، ئەبو دەرداء، ئەنەسی کوڕی مالیك، ئەبو زید بن سکن»ئەمانە قورئانیان لەبەر بووە لە ئەنسار.

قورئانی پیرۆز چەند جار نووسراوەتەوە ؟

و- قورئانی پیرۆز سێ جار نووسراوەتەوە:

یەکەمیان: له سەردەمی پێغەمبەری خودادا(ﷺ)نووسراوەتەوە له پەڕاوەکانداو له ئێسقانی(ئێسك)شان‌و له پەلکە خورمادا.

دووەمیان: لەسەردەمی ئیمامی ابو بکر(رضي الله عنه)نووسراوەتەوە.

سێیەمیان: له سەردەمی ئیمامی عثمانی کوڕی عفان(رضي الله عنه) نووسراوەتەوە.

ئەو (هاوەڵانە) کێبوون کە پێغەمبەری خودا (ﷺ) هەڵبژاردەبوون و نووسەری سرووشبوون؟

و- ئەم سەحابە بەڕێزانە چوار خولەفای ڕاشیدین کە نووسەری سرووشبوون بریتیبوون لەمانە«زیدی کوڕی ثابت، ئوبەی کوڕی کەعب، معاویەی کوڕی ئەبو سوفیان، یەزیدی کوڕی ئەبو سوفیان، زوبەیری کوڕی ئەلعوام، عەمری کوڕی عاص، موغیرەی کوڕی شوعبة، عبداللهی کوڕی رواحه، خالیدی کوڕی وەلید»ئەمانە نووسەری سرووشبوون بۆ پێغەمبەری خودا(ﷺ).

شێوازی (كۆكردنه‌وه‌ی) قورئـــانی پیرۆز چۆنبوو له‌ سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ری خودا (ﷺ) ؟

و- پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)كاتێك كه‌ ئایه‌تێك، یان چه‌ند ئایه‌تێك دائه‌به‌زی فه‌رمانی ده‌كرد كه‌ بینووسنه‌وه‌و پێی ده‌گوتن له‌كوێی دابنێن ئه‌م ئایه‌ته‌و له‌كامه‌ سوره‌ت داده‌نرێت؛ چونكه‌ دانانی ئایه‌ت‌و سوره‌ته‌كانی قورئانی پیرۆزو ڕیزكردنی ئایه‌ته‌كان له‌هه‌ر سوره‌تێكدا ئه‌مه‌ كارێكی ته‌وقیفیه‌و له‌لایه‌ن پێغه‌مبه‌ری خوداوه‌ بووه‌(ﷺ).

بۆچـــی له‌سه‌رده‌می پێغـــه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)قورئـــانی پیرۆز نووسراوه‌ته‌وه‌ ؟

و- یه‌كه‌میان: بۆئه‌وه‌ی كه‌ پاڵپشتیه‌ك بێت له‌گه‌ڵ له‌به‌ركردندا بۆ پاراستنی قورئـــــان بۆیه‌ له‌سه‌رده‌می پێغـه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)هه‌م نووسراوه‌ته‌وه‌ هه‌م له‌به‌ریش كراوه‌ بۆ ئه‌وه‌ی به‌هه‌ردوو ڕێگاكه‌ قورئانی پیرۆز پارێزراوبێت.

دووه‌میان: بۆ گه‌یاندنی سرووش به‌ باشترین شێوه‌؛ چونكه‌ ناكرێت(مرۆڤ)ته‌نها پشت ببه‌ستێت به‌ له‌به‌ركردن‌و ئه‌وه‌ ته‌نها به‌س نییه‌؛ چونكه‌ هه‌موو كه‌سێك شایه‌نی ئه‌وه‌یه‌ له‌بیری بچێته‌وه‌، به‌ڵام نووسین ده‌مێنێته‌وه‌و نافه‌وتێت .

٧٦ ئامرازه‌كانی نووسینه‌وه چیبووه له سه‌رده‌می سه‌حابه‌دا (هاوه‌ڵان) ؟

و- هاوه‌ڵان(رضی الله عنهم)له‌سه‌ر پارچه قوماش، یاخود له‌سه‌ر پارچه پێسته‌یه‌ك، یاخود له‌سه‌ر پەلكە خورماو بەردی تەنك‌و لەسەر تەختەو ئێسقانی شان‌و ئەم شتانە قورئانیان دەنووسیەوەو دەیانپاراست.

٧٧ بۆچی له سه‌رده‌می پێغه‌مبه‌ری خودا (ﷺ) قورئانی پیرۆز كۆنه‌كرایه‌وه نه‌كرا به موسحه‌فێك ؟

و- یه‌كه‌میان: سه‌حابه ئه‌مین(ده‌ستپاك)بوون ؛ چونكه قورئانیش له‌ناو ناچێت، پێغه‌مبه‌ری خوداش(ﷺ)خۆی له‌ناو سه‌حابه‌دابووه ئه‌ویش سه‌رچاوه‌ی سه‌ره‌كیی(هاوه‌ڵان)بووه، به‌ڵام به‌پێچه‌وانه‌ی دوای وه‌فاتی پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)كه ئه‌م زه‌مانه نه‌ما.

دووه‌میان: هێشتا سرووش كۆتایی پێ نه‌هاتووه‌و ده‌كرێت هه‌ندێك له ئه‌حكامه‌كانی قورئانی پیرۆز، یاخود هه‌ندێك ئایه‌ته‌كان نه‌سخ بكرێنه‌وه.

سێیه‌میان: قورئانی پیرۆزی خۆی پارچه پارچه دابه‌زیوه‌و پێش وه‌فاتی پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)قورئان ته‌واوبوو ئه‌ویش ماوه‌ی«٢٣»ساڵه ئایه‌ت‌و ئایه‌ت سوره‌ت سوره‌ت داده‌به‌زی بۆ پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ).

چواره‌میان: چونكه ڕێكخستنی ئایه‌ته‌كانی قورئانی پیرۆزو سوره‌ته‌كانی

له موسحه‌فدا له‌سه‌ر ڕیزبه‌ندی دابه‌زینی نییه.

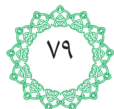
پێنجه‌میان: هیچ پاڵنه‌رو هۆكارێك نه‌بووه پاڵنه‌ربێت بۆ ئه‌وه‌ی كه قورئان له موسحه‌فێكدا جه‌مع بكرێت(كۆ بكرێته‌وه).

شه‌شه‌میان: چاوه‌ڕێبوون كه ته‌واو بێت، چونكه قورئانیش چه‌ند شه‌وێك پێش وه‌فاتی پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)سرووش ته‌واوبووه خه‌تمبووه (كۆتایی پێهاتووه)لای خودای په‌روه‌ردگاره‌وه ئیتر دابه‌زینی وه‌ستاوه.

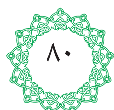
هۆكاری كۆكردنه‌وه‌ی قورئانی پیرۆز چیبوو له‌لایه‌ن ئیمامی ئه‌بوبه‌كری سیدیقه‌وه (رضی الله عنه) ؟

و- هۆكاره‌كه‌ی ئه‌وه‌بووه كه له جه‌نگه‌كانی ڕیدده‌و هه‌ڵگه‌ڕانه‌وه له‌ئیسلامدا كۆمه‌ڵێكی زۆر له‌و سه‌حابانه شه‌هیدبوون كه قورئانیان له‌به‌ربوو، ئیمامی عومه‌ر(رضی الله عنه)ڕاوێژی كرد له‌گه‌ڵ ئیمامی ئه‌بوبه‌كردا(رضی الله عنه)پێشنیاری بۆ كرد كه قورئانی پیرۆز بنووسرێته‌وه، نه‌كا ئه‌و سه‌حابانه‌ی كه قورئانیان له‌به‌ره هه‌موویان شه‌هید بكرێن‌و قورئان له‌ناو بچێت ئه‌وه بوو ئیمامی عومه‌ر زۆر له‌گه‌ڵ ئیمامی ئه‌بوبه‌كردا هه‌وڵیدا، تا دڵی نه‌رمبوو ئه‌و كاره‌ی كرد(رضی الله عنهم).

مێژووی کۆکردنەوەی قورئـــانی پیــرۆز لە سەردەمی ئیمــامی ئەبوبەکردا (رضی الله عنه) دەگەڕێتەوە بۆ کەی ؟

وـ دەگەڕێتەوە بۆ دوای جەنگی یەمامە لەساڵی«١٢»ی کۆچییدا.

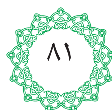
هۆکاری هەڵبژاردنی ئیمامی ئەبوبەکر (رضی الله عنه) چیبیوو بۆ «زیدی کوڕی ثابت» کە کردی بە سەرپەرشتیاری پـڕۆژەی کۆکردنەوەی قورئانی پیرۆز ؟

وـ یەکەمیان: چونکە یەکێکبوو لە حافزە گەورەکانی قورئان.

دووەمیان: خۆی ئامادەبووە؛ چونکە پێغەمبەری خودا(ﷺ)لە کۆتایی ژیانیدا لە ڕەمەزاندا جبریل(علیه السلام)دووجار قورئانی پیرۆزی بۆ خوێندۆتەوە و ئاگای لێبووە کە پێغەمبەری خودا(ﷺ)چی پێ وتوون ئامادەی دوا خوێندنەوەی قورئان بووە لەلایەن پێغەمبەری خوداوە (ﷺ).

سێیەمیان: زەید یەکێك بووە لە نووسەرەکانی پێغەمبەری خودا(ﷺ) بۆ نووسینەوەی سرووش.

چوارەمیان: چونکە گەنج بووەو عاقڵو وریاو زیرەكو ژیرو، ئەمینداربووە، لە(سەردەمی) پێغەمبەری خودادا(ﷺ)بەچەند ڕۆژێك فێری زمانی یەهود(جووەکان)بووە بەم تەمەنە منداڵیەی(رضی الله عنه).

٨١ ئـــایـــا ڕێبـــازی زەیدی کوڕی ثابت (رضی الله عنه) چـــیبوو له کۆکردنەوەی قورئاندا ؟

وـ ڕێبازی زەیدی کوڕی ثابت له کۆکردنەوەی قورئاندا لەسەر سێ تەوەرە بەندبووە کە ئەوانیش بریتیین لەمانەی خوارەوە:

یەکەمیان: مەرجی ئەوەبووە کە دەبێت ئەوەی کە کۆی کردۆتەوە لەو موسحەفەدا لەسەردەمی پێغەمبەری خودادا(ﷺ)بەدەستی پێغەمبەری خودا(ﷺ)نووسرابێتەوە وە ئەوەبێت کە بۆ دواجار پێغەمبەری خودا (ﷺ)پێش وەفاتی بۆی خوێندۆتەوە.

دووەم: دەبێت ئەوەی کە دەنووسرێتەوە لە سینگی هاوەڵاندا پارێزراو بێت، واتە: لەبەریان بووبێت.

سێیەم : هیچ شتێکی وەرنەگرتووە هیچ لاپەڕەیەکی نەنووسیوە، تاوەکو دووکەس لە سەحابە شایەدیی بۆ نەدابێت کە ئەمە لەسەردەمی پێغەمبەری خودادا(ﷺ)لەبەردەستی پێغەمبەری خودادا(ﷺ) نووسراوەتەوە.

"چوارەم: لەکەسی قبوڵ نەکردووە کە بە لەبەر قورئانی خوێندبێتەوە بۆ ئەوەی بینووسنەوە(تەنها)ئەو کەسانە نەبێت کە خۆی لە دەمی پێغەمبەری خوداوە(ﷺ)بیستوویەتی، ئەم تەوەرە مەنهەجو ڕێبازی کۆکردنەوەی قورئان بووە لەلایەن زەیدی کوڕی ثابتەوە بەفەرمانی خەلیفە ئەبوبەکری صدیق (رضی الله عنهما).

٨٢ خـاسـیەتەکانی کۆکردنەوەی قورئـانی پیرۆز چیبوون لـە سەردەمی ئیمامی ئەبوبەکری (صدیق رضی الله عنه) ؟

و- یەکەمیان: بە وردترین شێوە لە گەڕانو پشکنینو وردەکاریی‌و ڕەنگینیی کارەکە ئەنجامدراوە.

دووەمیان: ئەو ئایەتانەی کە نەسخ بووەتەوە لەڕووی خوێندنەوەو تیلاوەوە لە قورئاندا ئەوانە هەمووی لابراوەو فەرامۆشکراوەونەنووسراوەتەوە.

سێیەمیان: ئەوەی کە لە دواجاردا پێغەمبەری خودا(ﷺ)بۆی خوێندراوەتەوە لەلایەن جبریلەوە(علیه السلام)ئەویش بۆ سەحابەی خوێندۆتەوە لەسەر هەر حەوت زمانەکەی عەرەب واتا«الأحرف السبعة»ئەوە بە سەرچاوە وەرگیراوە.

چوارەمیان: ئەم کۆکردنەوەیەی ئیمامی ئەبوبەکر(رضی الله عنه)بەڕیز بەپێی ئایەتەکانو سورەتەکان دانراوە، وەکو ئێستا کە لەبەر دەستی ئێمەدایە.

پێنجەمیان: لەو پرۆژەیەی کۆکردنەوەی قورئانەدا تەنها یەك نوسخەی (چاپ-بەرگ)قورئانی پیرۆز کۆکراوەتەوەو نووسراوەتەوەو ئیمامی ئەبوبەکر(رضی الله عنه)خۆی پارێزگاری لێ کردووە لای خۆی دایناوە؛ چونکە ئەوکاتە پێشەوای موسڵمانانبووە دوای پێغەمبەری خودا(ﷺ).

شه‌شه‌میان: ئه‌بوبه‌كری صدیق(رضی الله عنه)خه‌ڵكی ئیلزام(ناچار) نه‌كردووه كه ده‌بێت هه‌مووتان به‌پێ ئه‌و موسحه‌فه بخوێننه‌وه له سه‌رده‌می خۆیدا.

حه‌وته‌میان: ئه‌و كتێبه ناونرا موسحه‌ف كه(كۆكردنه‌وه‌ی)هه‌موو قورئان بوو كه یه‌كه‌مجار ئه‌م وشه‌یه به‌كارهات له سه‌رده‌می ئیمامی ئه‌بوبه‌كری سدیقدا(رضی الله عنه)پێشتر ته‌نها صوحوف هه‌بوو له په‌ڕه‌دا هه‌ر په‌ڕه‌یه‌ك لای سه‌حابیه‌ك بووه ئه‌وه نه‌بووه كۆكرابێته‌وه له‌یه‌ك كتێبدا، به‌ڵكو له‌سه‌رده‌می ئه‌بوبه‌كری سدیقدا كه ناونرا موسحه‌ف ئه‌وكاته هه‌موو قورئانی پیرۆز له سوره‌تی(الفاتحة)وه بۆ(الناس)له‌نێو یه‌ك كتێبدا كۆكرایه‌وه كه پێ وترا (المصحف).

٨٣

پێگه‌ی كۆكردنه‌وه‌ی قورئانی پیرۆزی ئیمامی ئه‌بوبه‌كری (رضی الله عنه) چیبوو لای سه‌حابه ؟

و- سه‌حابه له‌سه‌ر ئه‌وه كۆكن كه زۆر به‌وردیی‌و زۆر به‌جوانیی‌و به‌بێ زیادو كه‌م قورئان له(سه‌رده‌می)پێشه‌وا ئه‌بوبه‌كری سدیق كۆكراوه‌ته‌وه‌و هه‌موویان له‌سه‌ری ڕازیبوون‌و هیچ سه‌حابیه‌ك پێچه‌وانه‌ی ئه‌و كۆكردنه‌وه‌یه نه‌بووه .

٨٤

ئه‌و موسحه‌فه‌ی كه كۆكراوه‌ی هه‌موو قورئـــانی پیـــرۆزه چی لێهات دوای ئه‌وه‌ی كه ته‌واو بوو ؟

و- دوای ئه‌وه‌ی كه«زه‌یدی كوڕی ثابت»پرۆژه‌كه‌ی ته‌واوكردو قورئانه‌كه‌ی ته‌سلیم كرد به ئیمامی ابو بكری سدیق(رضی الله عنه)

کە هەمووی کۆکردەوە لە دووتۆی موسحەفێکدا، دوای وەفاتی ئەبوبەکری سدیق ئەو کتێبە گوازرایەوە بۆلای پێشەوا ئیمامی عومەر (رضی الله عنهما)کە ئەو کاتە ئەوبوو بەپێشەوای باوڕداران دوای شەهیدبوونی ئیمامی عومەریش(رضی الله عنه)ئەم قورئانە کەوتە لای(حەفصەی)کچی ئەویش بە وەسیەتی ئیمامی عومەر؛ چونکە کە ئیمامی عومەر وەفاتی کرد هێشتا کەس نەکرابوو بەخەلیفەو کەس دانەنرابوو بۆیە داوای کرد بەشورا(ڕاوێژ)خۆیان لەو چەند کەسەی دیاری کردبوو یەکێك هەڵبژێرن بۆیە، وەسیەتی کرد کە ئەو قورئانە لای حەفصە بێت‌و حەفصەش خێزانی پێغەمبەری خودابوو(ﷺ)و خودای گەورە شاهێدی بۆ دەدات کە «صوامة وقوامة»یـە واتا کەسێکە کە زۆر بەڕۆژو بووەو زۆر شەونوێژی کردووەو زۆریش مەشهوربووە بە حافیزەی قورئان خاوەن عیبادەت‌و تەقوای زۆربووە، دوای ئەم وەسیەتەی ئیمامی عومەر(رضی الله عنه)کە وەسیەتی کرد لای ئەو موسحەفەکە دابنێن پێ وتراوە «حاریسەی قورئان پاسەوانی قورئان» دوای ئەوەش سەحابە حەزیان نەکردووە وەسیەتەکەی ئیمامی عومەر هەڵوەشێننەوە هەر لای ئەو ماوەتەوە تا سەردەمی ئیمامی عثمان(رضی الله عنه)کە داوای لێ کرد بیداتێ بۆ ماوەیەکی دیاریکراو بۆ ئەوەی لەسەری بنووسێتەوە بۆیە کاتێك کە جیاوازی دروستبوو لەنێوان خوێندنەوەی قورئاندا ئیمامی عثمان(رضی الله عنه)موصحەفەکەی وەرگرت لە حەفصە نوسخەیەکی لەسەر نووسیەوە، پاشان بۆی گێڕایەوە، لەدوای وەفاتی حفصەش(ڕەزاو ڕەحمەتی خودای لێ بێت) مەڕوانی کوڕی حەکەم کە ئەو کاتە شازادەو میربووە لە مەدینەدا داوای کرد کە ئەم موصحەفە بدرێت بە براکەی(عبداللەی کوڕی

عومەر)و دیارە حیکمەتیشی تێدابووە هەرچەندە زانایان ئەوەندە دەڵێن ئەمە بە وەسیەتی ئیمامی عومەر بووە(رضی الله عنه)ئیمامی عومەریش کەسێکی خاوەن ئیلهامەو لەلایەن خودای پەروەردگارەوە ئیلهامی بۆ هاتووەو قسەکانیشی هەمووی جێی تەوفیقو حیکمەتی خوداییبووە کە ئەم قورئانە لەدوای ئیمامی ابو بکرو عومەر(رضی الله عنهما)کە ئەو دوو کەسەن کە باشترینی هەموو سەحابەنو وەزیری پێغەمبەری خودابوون(ﷺ)ئەم قورئانە دەکەوێتە لای ئافرەتێك هەتا دەمرێت لای ئەو دادەنرێت لە کاتێکدا ئەم کتێبە گەورەترینو پیرۆزترین کتێبە لای موسڵمانانو ئافرەت لەو سەردەمەدا لە هیچ شوێنێك ڕێزی لێ نەگیراوەو بەسووك سەیرکراوە بەڵام لای موسڵمانان کرا بە پاسەوانی قورئانو لەنێو هەموو سەحابەیا ئافرەتێك کراوە بە پاسەوانی قورئانی پیرۆز هەڵبەتە ئەمەش حیکمەتێکی ئیلاهیە کە دەیسەلمێنی ئیسلام چەندە ڕێزی لە ئافرەت گرتووەو ئیسلام چەندە گەورەیە ئەگەر ئەو شکۆو گەورەیەی خۆی بپارێزێت بۆیە دووژمنان هەمیشە ویستوویانە لەو شکۆو گەورەیەی ئافرەت بدەنو ئافرەت بچووك بکەنەوە، بەڵام ئەمان پێیان خۆشنەبووە ئەم موسحەفەی لێ وەربگرنەوە تا مردیش هەر لای ئەو بوو دوایی کە مردیش داواکرا بدرێت بە«عبداللەی کوڕی عومەر»بۆیە درا بەو، پاشانیش ئیبن عومەر ئەم موسحەفەی نارد بۆ لای(مەڕوانی کوڕی حەکەم)بەڵام مەڕوانی کوڕی حەکەم لەوە ترسا خیلافێك هەبێت لەنێوان ئەو موسحەفەو موسحەفی عثمانیدا بۆیە نەسخی کرد لەسەری‌و ناردی بۆ هەموو شارەکانو هەموو ناوچەکانو ئەو نوسخەیەی لەناوبرد بۆ ئەوەی نەبێتە دوو نوسخە، نەکا جیاوازییەك هەبێت لە نووسینو ڕێنووسدا، لەبەر ئەوە تەنها ئەو ڕەسمە عثمانییە

مایەوە بۆ هەتا هەتا كە ئێستا هەمووومان لەسەر ئەو ڕەسمە دەڕۆین پێی دەوترێت ڕەسمی«عثمانی»واتا: شێوازی نووسینی ئیمامی عثمان(رضی الله عنه).

٨٥ بۆچی ئیمـــامی عثمان(رضی الله عنه)هەڵسا بەكۆكردنـــەوەی قورئانی پیرۆز دووبارە ؟

وـ هۆكارەكەی ئەوە بوو كە حوزیفەی كوڕی یەمان(رضی الله عنه) ئەمینداری نهێنییو ڕاستگریی پێغەمبەری خودابوو(ﷺ)هات بۆ لای ئیمامی عثمان(رضی الله عنه)دوای ئەوەی كە لەگەڵ ئەهلی شامدا بووە لە فەتحی ئەرمینیاو ئازربایجانو لەگەڵ ئەهلی عێراقدابووە سەیری كرد زۆر جیاوازی هەیە لە خوێندنەوەی قورئاندا زۆر ترسا بەشێوەیەك خەریكبوو خەڵكی یەكتری كافر بكەن؛ چونكە سەیریان كرد جیاوازی زۆرە لە خوێندنەوەی قورئاندا بۆیە داوای كرد لە ئیمامی عثمان فەرمووی فریای ئەم ئوممەتە بكەوە پێش ئەوەی ناكۆك بن لە قورئاندا، وەكو چۆن جولەكەو گاور لە كتێبەكانی خۆیاندا ناكۆك بوون بۆیە ئیمامی عثمان(رضی الله عنه)هەڵسا بەم كارە.

٨٦ مێژووی كۆكردنەوەی قورئانی پیرۆز لە زەمەنی ئیمامی عثماندا (رضی الله عنه)كەی بوو ؟

وـ مێژووی دەگەڕێتەوە بۆ كۆتایی ساڵی «٢٤»ی كۆچیو سەرەتای «٢٥»ی كۆچیی كە ئیمامی عثمان(رضی الله عنه)هەڵسا بەم پڕۆژەیە.

ئەندامانی ئەو لیژنەی کێبوون کە ئیمامی عثمـــان (رضی الله عنە) هەڵبژاردن بۆ ئەم کارە ؟

و- ئیمامی عثمان(رضی الله عنه)چوار کەسی هەڵبژارد بۆ دووبارە نووسینەوەی موسحەفو ناردنی بۆ هەموو شارەکان ئەوانیش بریتیبوون لە زەیدی کوڕی ثابتی ئەنصاریی، عبداللەی کوڕی زوبەیر، سعدی کوڕی عاص، عبدالرحمانی کوڕی حاریسی کوڕی هیشام، ئەم سیانە جگە لە زەید لە قورەیشنو شارەزای زمانی قوڕیشن زەیدیش زۆر شارەزای قورئان بووە بۆیە ئیمامی ئەبوبەکریش(رضی الله عنه) ئەوی کرد بە سەرپەرشتیاری قورئان لە سەردەمی خۆیدا.

شێوازی کۆکردنـــەوەی قورئـانی پیرۆز لەسەردەمی ئیمامی عوسماندا (رضی الله عنه) چۆنبووە؟

و- دوای ئەوەی کە ئیمامی عثمان(رضی الله عنه)لەگەڵ هاوەڵاندا ڕێککەوتن، هەروەها هەموو هاوەڵان شاهیدی دەدەن لەوانە ئیمامی علی(رضی الله عنه)خۆشی شاهیدە لەسەر ئەوە کە ئەم کارەی ئیمامی عثمان بە قایلبوونی هەموو هاوەڵان کراوەو کۆدەنگی (ئیجماع)ی هەموو هاوەڵانی لەسەر بووەو قایلبوون بەوەی کە قورئان بنووسرێتەوە لەسەر یەك حەرفو بەیەك زمانو جیاوازیی زارەکانی تێدا نەمێنێت دوای ئەوەی کە ڕێککەوتن ئیمامی عثمان ناردی بەشوێن حەفصەی کچی ئیمامی عومەر(رضی الله عنهما)دا

كه ئه‌و موسحه‌فه‌ی بۆ بنێرێت ئه‌ویش موسحه‌فه‌كه‌ی بۆ نارد ئیمامی عثمانیش(رضی الله عنه) ته‌سلیمی لێژنه‌كه‌ی كرد. سه‌رنج بده‌ن ئیسلام چه‌ند به‌ شێوه‌یه‌كی زانستییانه‌ به‌لێژنه‌ ئه‌م كاره‌ی كردووه‌و ئه‌وان ئه‌و موسحه‌فه‌ی حه‌فصه‌یان كرد به‌ سه‌رچاوه‌ی سه‌ره‌كیی، پاشان له‌وه‌وه‌ لێژنه‌كه‌ ده‌ستی كرد به‌ له‌به‌رگرتنه‌وه‌(نه‌سخكردنی)ئه‌و قورئانانه‌ به‌و شێوه‌یه‌ی كه‌ داوای لێكردن ئه‌گه‌ر ئێوه‌ ئه‌و سێ كه‌سه‌ له‌گه‌ڵ زه‌یدی كوڕی ثابت ناكۆكبوون به‌زمانی قوڕیش بینووسن؛ چونكه‌ به‌زمانی ئه‌وان دابه‌زیوه‌ ئه‌مه‌ش مه‌نهه‌جی ئیمامی عثمان بووه‌(رضی الله عنه)ئه‌وان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ ڕۆیشتوون‌و ئه‌گه‌ر له‌ ئایه‌تێكدا چه‌ند ڕیوایه‌تێك موته‌واتیر بوو به‌شێوه‌یه‌ك ده‌ینووسن كه‌وای لێ بێت شێوازی نووسینه‌كه‌ بۆ هه‌موویان بشێت بۆیه‌ ده‌بینین ئه‌و وشانه‌ی كه‌ جێی خیلافه‌ چه‌ند قیرائه‌تێكی تێدایه‌ بۆیه‌ وانووسراوه‌ته‌وه‌ له‌ ڕه‌سمی عوسمانیدا كه‌ بۆ هه‌موو قیرائه‌ته‌كان بشێت واته‌: بۆ هه‌موو شێوازه‌ خوێندنه‌وه‌كان، به‌ڵام ئه‌گه‌ر نه‌كرا ئه‌م كاره‌ له‌یه‌ك وشه‌دا، وه‌كو چۆن وشه‌ی(فتبینوا)مان هه‌یه‌ له‌گه‌ڵ وشه‌ی(فتثبتوا)ده‌بینین هه‌ردووكیان ده‌بێت؛ چونكه‌ نوقته‌ی نه‌بووه‌و به‌هه‌مان شێوه‌ ده‌بینین هه‌ردووكیان حه‌وت پیتن(فتثبتوا، فتبینوا)و ده‌توانرێت بۆ هه‌ردووكیان بشێت، به‌ڵام ئه‌گه‌ر نه‌كرا وشه‌یه‌ك به‌شێوازێك بنووسرێته‌وه‌ كه‌ بۆ هه‌موویان نه‌شێت قیرائه‌ته‌كان هه‌مووی موته‌واتیربێت ئه‌وكاته‌ له‌هه‌ندێك له‌ موسحه‌فه‌كاندا به‌و شێوازه‌ ده‌نوسرێت‌و له‌ موسحه‌فێكی تردا به‌م شێوه‌یه‌ ده‌نووسرێت بۆنموونه‌ ئایه‌تی(١٣٣)ی «ال عمران»(وَسَارِعُوٓا إِلَىٰ مَغۡفِرَةٍ مِّن رَّبِّكُمۡ)ده‌بینین له‌هه‌ندێك شوێن(وسارعوا)له‌ هه‌ندێك شوێنیش(سارعوا)به‌بێ«واو»ه‌ كه‌ بۆیه‌ له‌ هه‌ندێك له‌ موصحه‌فه‌كانیش

كه نووسراوه(واو)ی له‌گه‌ڵدایه له‌هه‌ندێكی (واو)ی له‌گه‌ڵدا نییه كه هه‌ردووكیان هاتووه به(واو)و به‌بێ (واو)ناشكرێت یه‌كێكیان له‌جیاتی ئه‌ویتریان؛ چونكه یه‌كێكیان(واو)ی موته‌واتیره له ڕه‌سمی عثمانیدا به‌م شێوه‌یه جێ كراوه‌ته‌وه .

٨٩ خاسیه‌ته‌كانی كۆكردنه‌وه‌ی قورئـــانی پیرۆز چـــۆن بووه لــــه سه‌رده‌می ئیمامی عثمان (رضی الله عنه) ؟

وـ یه‌كه‌میان: قورئان نووسراوه‌ته‌وه له‌سه‌ر یه‌ك پیت، واتا: له‌سه‌ر یه‌ك زار له‌حه‌وت حه‌رفه‌كه ئه‌ویش شێوه زاری قوڕیشه هه‌روه‌ها ئه‌و شێوه زارانه‌ی تریش كه هاوشێوه‌ی زمانی قوڕیشه واته: زمانی قوره‌یش كراوه به‌ئه‌سڵ(بنچینه)له جه‌معی(كۆكردنه‌وه‌ی)ئیمامی عثماندا(رضی الله عنه).

دووه‌میان: هه‌روه‌ها كوكۆكردنه‌وه‌كه‌ی ئه‌بوبه‌كر(رضی الله عنه) ئه‌وه‌ی كه تیلاوه‌كه‌ی مه‌نسوخبووه ئه‌وانه‌ش نه‌نووسراوه‌ته‌وه‌و فه‌رامۆشكراوه.

سێیه‌میان: به‌هه‌مان شێوه ئه‌وه‌یان(چه‌سپاو و جێگیر)كردووه‌و نووسیوه‌ته‌وه كه دواجار جبریل(علیه السلام)بۆ پێغه‌مبه‌ری خودای (ﷺ)خوێندۆته‌وه‌و جگه له‌دوا خوێندنه‌وه ئه‌وانیتریش فه‌رامۆشكراوه.

چواره‌میان: ته‌نها ئه‌و قیرائه‌تانه دانراوه‌ته‌وه كه له پێغه‌مبه‌ری خوداوه(ﷺ)چه‌سپاوو جێگیره‌و ئه‌وه‌ی كه ثابت نه‌بووه له موسحه‌فی عثماندا فه‌رامۆشكراوه‌و دانه‌نراوه.

پێنجەمیان: بەهەمان شێوە موسحەفی ئیمامی عثمانیش(رضی الله عنه) لەسەر هەمان شێوازی موصحەفی ئیمامی ئەبوبەکر(رضی الله عنه) بەڕیز سورەتەکان وئایەتەکان ڕیزکراوە، بەم شێوەیەی کە ئێستا کە لەبەر دەستماندایە .

٩٠ هەڵوێستی هاوەڵانی پێغەمبەری خـودا (ﷺ) چیبووە لەسەر ئەم کارەی ئیمامی عثمان (رضی الله عنه) ؟

و- ئیمامی عثمان(رضی الله عنه)فەرمانی کرد جگە لەو چەند موسحەفەی کە نووسیەوە ئەوانیتر هەمووی بسووتێنن‌و فەرمووی ئەوەی لای من نییە، واتا: هاوشێوەی ئەم موسحەفانە نییە هەمووی لابەرن‌و سەحابەش هەمووی قایلبوون لەسەر ئەوە هەموو دەیانوت: عثمان(رضی الله عنه)کارێکی باشی کردووە، هیچ کام لە سەحابە دژی ئەم کارەی ئیمامی عثمان نەبوون‌و بوو بەهۆی ئەوەی ئەو فیتنە ئیختیلافییە لەنێوانان موسڵماناندا بکوژێنێتەوەو نەهێڵێت پەرەبستێنێت.

٩١ ژمارەی ئەو موسحەفانە چەندبوون کە ئیمامی عثـمـان (رضی الله عنه) فەرمانی کرد بە نووسینەوەو ناردنی بۆ ناوچەکان ؟

و- یەکەمیان جیاوازیی هەیە هەندێك دەڵێن چوار نوسخەی ناردووەو زۆربەی زانایانیش لەسەر ئەوەن کە چوار نوسخەی ناردووە؛ یەکێ بۆ کوفە، یەکێ بۆ بەسرە، یەکێ بۆ شام ، دانەیەکیش لە مەدینە ماوەتەوە، دواتریش لەسەر ئەم چوار نوسخەیە نووسراوەتەوە.

ڕای سێیه‌میشیان ده‌ڵێت: پێنج نوسخه‌ی نووسیوه‌ته‌وه‌و ئه‌مه‌ش ڕایه‌كی به‌ناوبانگه، ئیمامی سیوطی ده‌فه‌رموویت: دانه‌یه‌ك بۆ كوفه، دانه‌یه‌ك بۆ به‌سره، دانه‌یه‌ك بۆ شام، دانه‌یه‌ك بۆ مه‌ككه، دانه‌یه‌كیش بۆ مه‌دینه.

ڕای چواره‌میشیان ده‌ڵێت: حه‌وت نوسخه‌ی نووسیوه‌ته‌وه ، دانه‌یه‌ك بۆ مه‌ككه، دانه‌یه‌ك بۆ شام دانه‌یه‌ك بۆ یه‌مه‌ن، دانه‌یه‌ك بۆ به‌حره‌ین، دانه‌یه‌ك بۆ به‌سره، دانه‌یه‌ك بۆ كوفه، دانه‌یه‌كیشی هێشتۆته‌وه بۆ مه‌دینه.

جیاوازیی نێوان كۆكردنه‌وه‌ی ئیمامی ئه‌بوبه‌كرو ئیمامی عثمان چیبیوو (رضی الله عنهما) ؟

و - یه‌كه‌میان: هۆكاری كۆكردنه‌وه‌ی قورئانی پیرۆز له‌لایه‌ن ئیمامی ئه‌بوبه‌كری سدیقه‌وه(رضی الله عنه)ترسانبووه له له‌ناوچوونی قورئانی پیرۆز به‌هۆی له‌ناوچوونی ئه‌و كه‌سانه‌ی قورئانیان له‌به‌ربووه؛ چونكه له شه‌ڕی یه‌مامه‌دا ژماره‌یه‌كی زۆر له‌و كه‌سانه شه‌هیدكران كه حافزی قورئان بوون، به‌ڵام هۆكاری كۆكردنه‌وه له‌سه‌رده‌می ئیمامی عثماندا(رضی الله عنه)ترسبووه له ناكۆكیی‌و له جیاوازیی له ڕووه‌كانی خوێندنه‌وه‌ی قورئاندا.

دووه‌میان: كۆكردنه‌وه‌كه‌ی ئیمامی ئه‌بوبه‌كر(رضی الله عنه)بریتیبیوو له هه‌موو ئه‌و حه‌رفانه‌ی كه له كۆتا خوێندنه‌وه‌ی قورئاندا به‌كارهاتووه، به‌ڵام جه‌معكردنه‌كه‌ی له سه‌رده‌می ئیمامی عثماندا(رضی الله عنه) بریتیبیوو له كۆكردنه‌وه‌ی له‌سه‌ر یه‌ك زمان‌و یه‌ك زار كه زاری قوڕه‌یشه

لەگەڵ ئەوەشدا بەشێوەیەك نووسراوەتەوە کە زارەکانی تریش جێی بێتەوە، بەڵام ئەوە کرا بە ئەسڵ (بنچینە)لەکارەدا.

سێیەمیان: ئیمامی ئەبوبەکر(رضی الله عنه)لە سەردەمی خۆیدا خەڵکی پێوە پەیوەست نەکرد بەزۆر کە بڵێت: دەبێت هەمووتان ئەم موسحەفە پەیڕەو بکەن، بەڵام ئیمامی عثمان(رضی الله عنه)بە ڕاپرسیی‌و ئیجماعی هاوەڵان هەمووی مولزەم کردن کە دەبێت ئەم موسحەفە پەیڕەو بکەن ئەو موسحەفەی ئەو ناردوویەتی بۆ ناوچەکان.

چوارەمیان: کۆکردنەوەی سەردەمی ئیمامی ئەبوبەکر(رضی الله عنه) بریتیبوو لە کۆکردنەوەی قورئان لەیەك کتێبدا، لەیەك موسحەفدا، بەڵام لە سەردەمی ئیمامی عثماندا(رضی الله عنه)لە دووبارە نووسینەوەی زیاتر لەچەند موسحەفێك‌و ناردنی بۆ ناوچەکان.

پێناسەی سورەت چییە ؟

و- سورەت لە زمانی عەرەبیدا واتە: پلەی بەرز، یاخود ڕێزو شکۆ، هەروەها بەواتای دیواری بەرزیش دێت، بەڵام لە زاراوەی زانستیی قورئاندا بریتییە لە کۆمەڵێکی سەربەخۆی پێکهاتوو لە ئایەتەکانی قورئانی پیرۆز کە سەرەتاو کۆتای هەیە، بۆ نموونە وەك(الناس) سەرەتای هەیەو کۆتایی هەیە، یاخود سورەتی(البقرة)سەرەتای هەیەو کۆتایی هەیەو پێی دەڵێن سورەت کە ناوە بۆ کۆمەڵێك ئایەت لە دووتوێی سورەتەکەدا کۆبوونەتەوە کە سەرەتاو کۆتاییەکەی دیارییکراوە.

٩٤ چۆن ئه‌و سوره‌تانه ده‌ناسین ؟

و- ناسینی ئه‌و سوره‌تانه‌ی قورئانی پیرۆز به‌وه‌ی كه بزانین سه‌ره‌تاكه‌ی له‌كوێ ده‌ستپێده‌كات‌و كۆتاییه‌كه‌ی ئه‌مه شتێكی ته‌وقیفییه واته: له‌لایه‌ن پێغه‌مبه‌ری خوداوه‌(ﷺ)كراوه به‌هیچ شێوه‌یه‌كیش ئیجتیهاد نییه‌و شتێكی دیاریكراوه هه‌موو كه‌سێك ده‌زانێت له كوێوه ده‌ستپێده‌كات‌و له كوێوه كۆتایی پێ دێت .

٩٥ ژماره‌ی سوره‌ته‌كانی قورئانی پیرۆز چه‌نده ؟

و- به ئیتیفاق«١١٤»سوره‌ته‌و هه‌روه‌كو له موسحه‌فی عثمانییدا هه‌یه یه‌كه‌م سوره‌تمان سوره‌تی(الفاتحة)یـه كۆتا سوره‌تیش سوره‌تی (الناس)ه .

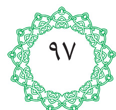
٩٦ ســـوره‌ته‌كانی قورئـــانی پیرۆز ده‌كرێن به‌چـــه‌ند به‌شـــه‌وه له ڕووی ناوه‌وه ؟

و- سوره‌ته‌كانی قورئانی پیرۆز ده‌كرێن به‌سێ به‌شه‌وه به‌شێكیان كه یه‌ك ناویان هه‌یه بۆ نموونه: سوره‌تی(النساء - الأعراف - الأنعام) هه‌روه‌ها سوره‌تی تریشمان هه‌یه كه ته‌نیا یه‌ك ناوییان هه‌یه.

جۆری دووه‌میان ئه‌و سوره‌تانه‌ی كه زیاد له‌ناوێكیان هه‌یه، یاخود ئه‌و سوره‌تانه‌ی كه دوو ناو، یان سێ ناوییان هه‌یه بۆ نموونه: سوره‌تی

(النحل)كه پێی دەوترێت «النعيم»سورەتی(المائدة)كه پێی دەوترێت «العقود»یاخود هەیە سێ ناوی هەیە وەكو سورەتی(التوبة)كەپێی دەوترێت(براءه ـ الفاضحة)یاخود سورەتی(الاسراء)كه پێی دەوترێت سورەتی بني إسرائيل- غافر ـ مؤمن.

جۆری سێیەمیان ئەو سورەتانەن كه بەدوو سورەت، یاخود سێ سورەت ناوێكیان هەیە بۆ نموونە: سورەتی(البقرة)كه پێی دەوترێت «الزهراوين»یان سورەتی(الناس، الفلق) كه پێی دەوترێت«المعوذتان» یاخود سورەتی(الكافرون، الإخلاص)كه پێیان دەوترێت سورەتەكانی(الإخلاص)سورەتی(الكافرون)یش دەخرێتە پاڵ سورەتی (الإخلاص)چونكە هەردووكیان ئیخڵاسی تێدایە بۆ خودای پەروەردگار سورەتی(الإخلاص) ئیخڵاسی تەوحیدە سورەتی(الكافرون)بەرائەتە لە شیركو كوفر ئەویش لە داواكارییەكانی تەوحیدە.

٩٧ سورەتەكانی قورئـــانی پیرۆز دەكرێن بەچەند بەشەوە لەڕووی كورتیی و درێژییەوە ؟

وـ سورەتەكانی قورئانی پیرۆز لەڕووی كورتیی و درێژییەوە دەكرێت بەچوار بەش:

یەكەم: بەشێكیان پێی دەوترێت«الطوال»كه ئەمەیان پێی دەوترێت(السبعة الطوال)واتە: سورەتە درێژەكان، یان حەوت سورەتە درێژەكە وەك سورەتەكانی(البقرة ـ آل عمران ـ النساء ـ المائدة ـ الأنعام ـ الأعراف ـ الأنفال ـ التوبة)سورەتی(الأنفال ،التوبة)هەردووكیان بە یەك سورەت هەژمار دەكرێن زۆریش لە هاوەڵان دەڵێن یەك سورەتە،

چونكه له نێوانیاندا(بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)نییه ئه‌م حه‌وت سوره‌ته پێیان ده‌وترێت حه‌وت سوره‌ته درێژه‌كه.

دووه‌م: پێیان ده‌وترێت(المئون)ئه‌وانه‌ی كه له سه‌د بۆ سه‌ره‌وه‌ن، ئه‌و سوره‌تانه‌ن كه دوای حه‌وت سوره‌ته درێژه‌كه دێن له سوره‌تی(یونس) تاوه‌كو(السجدة)ئه‌مانه پێیان ده‌وترێت«المئون»یان ئه‌م سوره‌تانه‌ی كه نزیكن له سه‌د یان له سه‌د زیاترن.

سێیه‌م: پێیان ده‌وترێت«المثاني»ئه‌وانه‌ن كه له خوار سه‌د ئایه‌ته‌وه‌ن ئه‌وانیش ده‌ستپێده‌كات له سوره‌تی(الأحزاب)تاوه‌كو(الحجرات)بۆیه پێی ده‌وترێت«المثاني»چونكه زۆر ده‌خوێندرێته‌وه له نوێژداو كورتتره له‌وانه‌ی كه سه‌د ئایه‌تن.

چواره‌م: پێیان ده‌وترێت«المفصل»ئه‌وانیش ئه‌و سوره‌تانه‌ن كه دوایی (المثاني)دێن له سوره‌تی(القصص)تاوه‌كو كۆتایی قورئان، بۆیه پێیان ده‌وترێت(مفصل)چونكه له نێوانیاندا فصل زۆره (بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ)زۆره، جیاوازیی هه‌یه له كوێوه ده‌ستپێده‌كات، به‌ڵام ڕای زۆربه‌ی زانایان ئه‌وه‌یه كه له سوره‌تی(ق)وه، ده‌ستپێده‌كات هه‌تاوه‌كو كۆتایی سوره‌تی(الناس)پێیان ده‌وترێت(المفصل)هه‌رچه‌نده له‌ناو(مفصل)یشدا چه‌ند به‌شێك هه‌یه.

به‌شه‌كانی (المفصل) چه‌نده ؟

و- (مفصل)كه باسمان كردو گوتمان ده‌ستپێده‌كات له سوره‌تی(ق) تاوه‌كو كۆتایی، ده‌كرێت به‌سێ به‌شه‌وه:

یه‌كه‌میان: «طوال المفصل»مان هه‌یه واته: ئه‌وانه‌ی كه درێژن له(مفصل)ه‌كان له سوره‌تی(ق)تاوه‌كو(النبأ)پێی ده‌وترێت(طوال).

دووه‌میان: «أوساط المفصل»مان هه‌یه(أوساط المفصل)یش واته: ئه‌وانه‌ن كه مامناوه‌ندن له سوره‌تی(النبأ)تاوه‌كو سوره‌تی(الضحى).

سێیه‌میان: «قصار المفصل»سوره‌ته كورته‌كانن ئه‌ویش ده‌ستپێده‌كات له سوره‌تی(الضحى)تاوه‌كو سوره‌تی(الناس).

ڕای زانایان چییه له‌سه‌ر ڕێكخستنی سوره‌ته‌كانی قورئانی پیرۆز ؟ هه‌ڵوێستی ئێمه چی بێت سه‌باره‌ت به (ڕێكخستن و ڕیزكردنی سوره‌ته‌كانی) قورئانی پیرۆز ؟

و- زانایان دوو ڕایان هه‌یه له‌سه‌ر ڕێكخستنی سوره‌ته‌كانی قورئانی پیرۆز:

یه‌كه‌میان: ڕایان وایه كه ڕێكخستنی سوره‌ته‌كانی قورئانی پیرۆز كارێكی ته‌وقیفیه له‌لایه‌ن پێغه‌مبه‌ری خوداوه‌بووه(ﷺ)به‌ڵگه‌شیان بۆ ئه‌مه ئیجماعی سه‌حابه‌یه له‌سه‌ر ئه‌م ته‌رتیبه له موصحه‌فی عوثماندا، هه‌روه‌ها به‌ڵگه‌ی دووه‌میشیان ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی(ابو داود)ه، ڕه‌حمه‌تی

خودای لێ بێت که «ئه‌وسی کوڕی ابی ئه‌وسی سه‌قه‌فی» ده‌فه‌رموێت پرسیارمان له‌هاوه‌ڵانی پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)کرد: له ئێوه چۆن قورئانتان به‌ش ده‌کردو ده‌تانکرد به ئه‌حزاب؟ ده‌فه‌رموون ئێمه به‌شمان ده‌کرد به سێ سوره‌ت‌و پێنج سوره‌ت‌و حه‌وت سوره‌ت‌و نۆ سوره‌ت، یانزده سوره‌ت، سیانزده سوره‌ت، حیزبی مفصل ده‌ستپێده‌کات به(ق) تا کۆتایی قورئان، که‌واته له‌لایه‌ن پێغه‌مبه‌ری خوداوه بووه(ﷺ)ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ش جگه له (ابو داود) (ئیمامی احمد)یش ده‌یگێڕێته‌وه ڕه‌زاو ڕه‌حمه‌تی خودایان لێ بێت.

ڕای دووه‌میش: ده‌ڵێن ڕیزبه‌ندیی‌و ڕێکخستنی سوره‌ته‌کانی قورئان، کارێکی ئیجتیهادییبووه له له‌لایه‌ن هاوه‌ڵانه‌وه‌و هاوه‌ڵان خۆیان به ئیجتیهادی خۆیان کردوویانه، به‌ڵگه‌شیان بۆ ئه‌مه ئه‌وه‌یه که ته‌رتیبی قورئان له موسحه‌فه‌کاندا جیاوازی هه‌یه‌و ئه‌گه‌ر ئه‌م کاره ته‌وقیفی بوایه لای خودای په‌روه‌ردگاره‌وه ئه‌م جیاوازییه دروست نه‌ده‌بوو، به‌ڵگه‌ی دووه‌میشیان ئه‌م فه‌رمووده‌یه‌ی ئیمامی(مسلم)ه که پێغه‌مبه‌ری خودا(ﷺ)سوره‌تی(البقرة)ی خوێندۆته‌وه دوایی(النساء) دواتر(آل عمران)که له‌وێدا ئه‌بینین سوره‌تی(النساء)پێش سوره‌تی(آل عمران) که‌وتووه که‌واته به‌م شێوه‌یه‌ش بێت ده‌بێت، به‌ڵام ڕای یه‌که‌م ڕای زۆربه‌ی زانایانه‌و هه‌ر ڕایه‌کیشیان دروست بێت سه‌باره‌ت به ڕیزکردنی سوره‌ته‌کانی قورئانی پیرۆز که ئایا به‌فه‌رمانی پێغه‌مبه‌ری خودابێت(ﷺ)یان به ئیجتیهادی هاوه‌ڵان بێت‌و له کۆتاییدا له‌سه‌ری ئیجماعیان کردبێت، ئێستا به‌و شێوه‌یه‌یه که له موصحه‌فی عثماندایه، که‌واته پێویسته ئێمه له‌سه‌ر ئه‌و شێوازه بڕۆین‌و به‌هیچ شێوه‌یه‌ك گوێ له‌و که‌سانه نه‌گرین که ده‌ڵێن پێویسته جارێکی تر قورئان به‌پێی

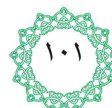
دابه‌زین ڕیزبكرێته‌وه‌. نه‌خێر، به‌ڵكو ئێمه‌ به‌رده‌وام ده‌بین له‌سه‌ر ئه‌و شێوازه‌ی كه‌ هاوه‌ڵان له‌سه‌ری هاوڕابوون.

ئایه‌ت مانای چییه‌ له‌زمان‌و له‌ زاراوه‌دا ؟

و- له‌ زماندا ئایه‌ت مانای زۆره‌ له‌وانه‌ ده‌وترێت ئایه‌ت مانای موعجیزه‌و نیشانه‌یه‌، یان په‌ندو ئامۆژگارییه‌، یان به‌ڵگه‌یه‌، یاخود كارێكی سه‌یره‌ ئایه‌تێكه‌ كه‌ جێی سه‌رسوڕمانه‌، ماناكانی ئایه‌تیش واتا: جماعه‌ت كۆمه‌ڵێك.

به‌ڵام له‌ زاراوه‌كانی قورئاندا ئایه‌ت بریتییه‌ له‌ چه‌ند وشه‌یه‌ك كه‌ له‌ ده‌ستپێك‌و چه‌ند بڕگه‌یه‌ك پێكهاتووه‌و ئه‌و بڕگانه‌ش سوره‌ته‌كانی قورئان پێكده‌هێنن، واته‌ بڕگه‌یه‌كن له‌ سوره‌ته‌كانی قورئانی پیرۆز .

ژماره‌ی ئایه‌ته‌كانی قورئـــانی پیرۆز چـــه‌نده‌ ؟

و- هه‌موو زانایان له‌سه‌ر ئه‌وه‌ كۆده‌نگن كه‌ ژماره‌ی ئایه‌ته‌كانی قورئانی پیرۆز له‌«٦٢٠٠»كه‌مترنییه‌، به‌ڵام جیاوازیی هه‌یه‌ له‌ دوای ئه‌م دووسه‌ده‌وه‌ هه‌ندێك ده‌ڵێن«٦٢٠٤»هه‌ندێك ده‌ڵێن «٦٢١٤»یه‌ هه‌ندێك ده‌ڵێن«٦٢١٧»هه‌ندێك ده‌ڵێن«٦٢١٩»هه‌ندێكی تر ده‌ڵێن«٦٢٢٥» هه‌ندێكیش ده‌ڵێن«٦٢٣٦»به‌ڵام ئه‌مه‌ی كۆتایی له‌به‌ركردنی ئاسانه‌؛ چونكه‌ ده‌بینین ئه‌گه‌ر دوو شه‌ش بنووسی له‌ ناوه‌ڕاستیشیان سێ كه‌ ژماره‌ی ساڵانی نبووه‌تی پێغه‌مبه‌ری خودایه‌(ﷺ)كه‌(سیانزده‌)ساڵ له‌ مه‌ككه‌و(ده‌)ساڵ له‌ مه‌دینه‌یه‌ كه‌ ده‌كاته‌ بیست‌وسێ دواتریش شه‌شێكی تر بنووسه‌ ئه‌مه‌ ژماره‌ی ئایه‌ته‌كانی قورئانی پیرۆزه‌ .

نـــــاوه‌ڕۆك

...nya Haji | فێرگەی تەنیاحاجی

public channel

Description

دوای سەرکەوتنمان لە چەناڵی تەنیاحاجی بڕیارماندا فێرگەی تەنیاحاجی درووست بکەین , فێرگەیەک تایبەت بە سەدان بابەتی وەک :

- زانیاری ئاینی
- مێژووی
- نهێنی
- دەروونی
- خێزانی

کارەکانمان شایەدیمان بۆ دەدەن 💛🤍

ئێمە بناسە لە ↓
https://t.me/tanyahaji7

t.me/tanyahaji1

Invite Link

01

101 پرسیار لە زانستەکانی قورئانی پیرۆز

ڕێبوارانی ڕێگای قورئانی پیرۆز، شکۆدارترین ڕێبوارانی سەر زەوین، هەڵگرانی ئاڵای ئیسلام و نووری سروشی خوداییین، شارەزابوون لە زانستەکانی قورئانی پیرۆزدا شارەزابوونە لە پیرۆزترین و گەورەترین زانستدا، کێ لەو کەسە گەورەترە کە نووری قورئان سورمەی چاو و ویردی زار و ڕابەری ژیانییەتی؟!

ئەم کتێبەی بەردەستت (١٠١) پرسیارە لە پرۆژەیەکی گەورەدا بۆ خزمەتی زانستەکانی قورئانی پیرۆز کە بریتییە لە (٣٠٣) پرسیار.

بەشدارییکردن تیایدا بەشداربوونە لە خێرێکی نەبڕاوە.

قَدْ جَآءَكُم مِّنَ ٱللَّهِ نُورٌ وَكِتَٰبٌ مُّبِينٌ ﴿١٥﴾ يَهْدِى بِهِ ٱللَّهُ
مَنِ ٱتَّبَعَ رِضْوَٰنَهُۥ سُبُلَ ٱلسَّلَٰمِ وَيُخْرِجُهُم مِّنَ ٱلظُّلُمَٰتِ إِلَى ٱلنُّورِ
بِإِذْنِهِۦ وَيَهْدِيهِمْ إِلَىٰ صِرَٰطٍ مُّسْتَقِيمٍ ﴿١٦﴾ المائدة.

نوسینگەی تەفسیر
بۆ بڵاوکردنەوە
هەولێر - شەقامی ٣٠مەتری تەنیشت منارەی چۆلی
+964 750 818 08 65
www.al-tafseer.com
tafseeroffice@yahoo.com
/TafseerOffice

نرخی 1000 دینار

9 789922 690193